

Yûsuf el-Karadâvî'nin İslâm Ceza Hukukuna Dair Görüşlerinin Tahlili ve Bazı Görüşlerinin Tarihsel Süreç İçindeki Değişiminin Tespiti

Mustafa Bülent DADAŞ

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Anabilim Dalı

Assoc. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Theology
Department of Islamic Law

Konya /TÜRKİYE

mustafabulent.dadas@erbakan.edu.tr | orcid.org/0000-0002-9892-4206

Özet

Bu makalenin temel gayesi 1970'lerden günümüze fıkıh alanında çağımıza damgasını vuran fakihlerden biri olan Yûsuf el-Karadâvî'nin (1926-2022) İslâm Ceza Hukukuna ilişkin öne çıkan bazı görüşlerini tarihsel süreç içindeki değişimleri de öne çıkartarak arz ve tahlil etmektir. Karadâvî, doksan yılı aşan ömründe İslâmî ilimlerin hemen her alanına yaptığı katkılarının yanında İslâmî müesseselerin kurulmasında etkin bir rol oynamıştır. İslâm hukukunun her zaman ve mekân için çözümler üretebilecek bir potansiyele sahip olduğunu bulduğu her fırsatta ilan etmiş, bunun yegâne yolunun ictihad mekanizmasını işletmek olduğuna vurgu yapmıştır. *el-Helâl ve'l-Haram fi'l-İslâm* ve *Fetâvâ muâsıra* kitaplarında fetva verirken esas aldığı ilkeler arasında muayyen bir mezhebi taklit etmediğini, dört mezhebin de dışına çıkarak fıkıh mirasından bütünüyle istifade ettiğini kaydetmiştir. Hakkında kesin icmân olduğu (el-icmâû'l-müteyakkin) hiçbir meselede muhalif bir görüş benimsemediğini özellikle deklare etmiştir.

Geliş/Received: 07.02.2024 | **Kabul/Accepted:** 12.06.2024 | **Yayın/Published:** 30.06.2024

Atıf/Citation: Dadaş, Mustafa Bülent. "Yûsuf el-Karadâvî'nin İslâm Ceza Hukukuna Dair Görüşlerinin Tahlili ve Bazı Görüşlerinin Tarihsel Süreç İçindeki Değişiminin Tespiti". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 43 (Haziran 2024), 147-180./Dadaş, Mustafa Bülent. "Analysis of Yûsuf al-Qaradâwî's Views on Islamic Criminal Law and Identification of the Evolution of Some of His Views in Historical Context". *Journal of Islamic Law Studies* 43 (June 2024), 147-180.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1433449>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Mustafa Bülent DADAŞ | CC BY-NC-ND 4.0 International

Karadâvî'nin diğer alanlarda olduğu gibi İslâm Ceza Hukuku alanında da katkıları olmuştur. Fetvalarını kaydettiği kitaplarında ve diğer bazı eserlerinde bu alana ilişkin görüşlerini beyan etmiş olmasının yanında, *Cerîmetü'r-ridde* isimli eserinde de özel olarak irtidat cezasını tahlil etmiş, ancak konu hakkındaki görüşlerini tek bir eserde toplama ihtiyacına binâen vefatından birkaç yıl önce *Fi'l-fikhi'l-cinâî ve'l-ikâbî fi'l-İslâm* eserini kaleme almıştır. Karadâvî genel itibarıyla had cezalarını işlediği bu eserde dört mezhebin görüşlerinden birini tercih etse de bazı meselelerde bu çerçevenin dışına çıkmış, hakkında icmân gerçekleştiği iddia edilen hükümlerde farklı görüşler ortaya koymuştur. Bu kısma giren görüşlerinin ilki recm cezasıyla alakalıdır. Karadâvî'nin 1972 öncesi bu konudaki görüşü tam olarak tespit edilemese de bu tarihteki beyanlarından recmin ta'zîr olduğu görüşünü benimsediği ancak vefatından kısa bir süre önce bundan da vazgeçip, recmin İslâmî bir ceza olmadığı kanaatinde karar kıldığı anlaşılmaktadır. Zina fiilinde cezanın değişmesinde ölçü sayılan “muhsan” kavramını, “taraf(ların) bu fiili icra ettikleri zamanda evli olmaları” şeklinde yorumlaması da geleneğin dışına çıktığı görüşlerindedir. Sarhoşluk cezasının ta'zîr olduğu, zaman ve mekâna göre kanun koyucu tarafından bu suça uygun bir cezanın belirlenebileceği, hangi isimlerle anılırsa anılsın uyusturucu maddeleri kullanmanın haram olduğu, kullananın caydırıcı bir müeyyideyle cezalandırılacağı, ticaretini ve propagandasını yapan kimselerin ise yine ta'zîr yoluyla ölüm cezasına çarptırılabilceği, hırsızlık suçunda çalınan malın hadislerde belirlenen nisabının taabbudî olmadığı, dolayısıyla değişen şartlara göre bilir kişilerden oluşan bir heyet tarafından belirlenebileceği, irtidat cezasını, mürtedin pozisyonuna göre farklı hükümlere bağlaması, bu alanda öne çıkan tercihlerindedir. Kadının diyetinin erkekle eşit olduğu fikrini savunması, bu alanda tartışma yaratan diğer bir görüşüdür. Karadâvî'nin mezkûr görüşleri ilim dünyasında ciddi bir yankı oluşturmuş, eleştirel tarzda pek çok çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Çalışmamızda, öncelikle Karadâvî'nin, fetvalarında esas aldığı beyan ettiği ilkelere yer verilmiştir. Ardından ceza hukuku alanında sözü edilen görüşleri arz ve tahlil edilmiştir. Mezkûr görüşlerinin oluşmasında dönemin kudretli iki fakihî: Ebû Zehre ve Mustafa Zerkâ'nın bariz etkileri tespit edildiği için çalışmada onların konuyla ilgili görüşlerine de yer verilmiştir. Son olarak Karadâvî'nin, bu çalışmada tahlil edilen görüşlerini inşa ederken izlediği yöntemde tespit edilen problemler üzerinde durularak kadim fakihlerin metotları ışığında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada Karadâvî'nin, görüşlerinin tespitinde 105 eserinin bir araya getirildiği 2022 yılında yayımlanan külliyyatına müracaat edilmiştir. Ebû Zehre'nin İslâm Ceza Hukukuna ilişkin yazdığı *el-Cerîme* ve *el-Ukûbe* eserlerinin yanında fetvalarının bir araya getirildiği kitabıyla, Zerkâ'nın *Fetâvâ'sı* çalışmada kendisine yoğun bir şekilde müracaat edilen eserlerden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Ceza Hukuku, Had, Ta'zîr, Karadâvî.

Analysis of Yūsuf al-Qaraḏāwī's Views on Islamic Criminal Law and Identification of the Evolution of Some of His Views in Historical Context

Summary

The main purpose of this article is to present and analyze some opinions of Yūsuf al-Qaraḏāwī (1926-2022), one of the most influential jurists in the field of fiqh from the 1970s to the present, by highlighting the changes in the historical context. In his life span of more than ninety years, al-Qaraḏāwī played an active role in the establishment of Islamic institutions in addition to his contributions to almost every field of Islamic sciences. He has declared at every opportunity that Islamic Law has the potential to produce solutions for any era and place and emphasized that the only way to do this is to activate the mechanism of ijtihad. In his books *al-Ḥalāl wa'l-Ḥarām fi'l-İslām* and *Fatāwā mu'āşira*, among the principles he based his fatwās, he noted that he did not imitate a particular madhhab and that he went beyond all four madhhabs and made full use of the heritage of fiqh. He specifically declared that he did not adopt a dissenting view on any issue about which there was a definite *ijmā'* (*al-ijmā' al-mutayaqqin*). One of al-Qaraḏāwī's contributions to the field of fiqh is Islamic Criminal Law. In addition to expressing his views on this field in his books in which he recorded his fatwās and in some of his other works, he also analyzed the punishment of apostasy specifically in his work titled *Jarīmat al-ridda*, but he wrote *fi'l-fiqh al-jinā'ī wa'l-'ikābī fi'l-İslām* a few years before his death to collect his views on the subject in a single work. Although al-Qaraḏāwī prefers one of the views of the four madhhabs in this work, he goes beyond this framework in some issues and presents different views on the provisions about which *ijmā'* is claimed to have been realized. The first of his opinions in this section is about the punishment of rajm-stone to death. Although al-Qaraḏāwī's opinion on this issue before 1972 cannot be determined, it is understood from his statements at that time that he adopted the view that rajm punishment is a ta'zīr punishment (under the discretion of judge or ruler), but shortly before his death, he abandoned this view and opted that rajm is not an Islamic punishment.

His interpretation of the concept of “muḥşan”, which is considered as a criterion for the change of punishment in the act of adultery, as “the fact that the party(ies) were married at the time they committed this act” is one of the views that he diverged from the tradition. Among his prominent opinions are: The punishment for drunkenness is ta'zīr, the lawmaker can determine an appropriate punishment for this crime according to the time and place, the use of drugs, regardless of their kind or names, is forbidden, and those who use them will be punished with a deterrent sanction, and those who trade and propagandize can be sentenced to death by way of ta'zīr, in the crime of theft, *nişāb* (quorum) of the stolen property determined in the hadiths is not compulsory and

can be determined by a committee of experts in line with changing conditions, the different punishments for apostasy according to the position of the apostate is another controversial view in this area. al-Qarađāwī's views have created a serious reflection in the academic world and paved the way for many critical studies.

In our study, first, the principles that al-Qarađāwī declared to be the basis of his fatwās are presented. Then, his views in the field of criminal law were presented and analyzed. Since the two prominent jurists of the period, Abū Zahrā and Muşţafā Zaraqā, had a significant influence on the formation of his views, their views on the subject are also included in the study. Finally, some evaluations are made in the light of the methods of the early jurists by focusing on the problems identified in the method al-Qarađāwī followed in constructing his views analyzed in this study. al-Qarađāwī's corpus published in 2022, which brought together 105 of his works, was consulted to determine his views. In addition to Abū Zahrā's *al-Jarīma* and *al-'Uqūba on Islamic Criminal Law*, his book of fatwās and Zaraqā's *Fatāwā* were among the works that were consulted extensively in this study.

Keywords: Fiqh, Criminal Law, Hadd, Ta'zīr, al-Qarađāwī.

Giriş

Yusuf el-Karadāvî (1926-2022) yazdığı eserlerle fıkıh ilmine önemli katkılar yapmış çağdaş âlimlerdendir. *Cerîmetü'r-ridde* ve vefatından birkaç yıl önce tamamladığı *Fi'l-fikhi'l-cinâi ve'l-ikâbi fi'l-İslâm* adlı eserleriyle İslâm ceza hukukuna da katkıları olmuştur. Bu çalışmada Karadāvî'nin ceza hukukuna ilişkin görüşleri tarihi süreç içerisindeki değişimleri öne çıkartılarak ortaya konulacaktır. Esasen, hoca ve görüşleri hakkında bazıları akademik olmak üzere pek çok eser kaleme alınmış olsa da¹ mezkûr konu hakkında yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızda Karadāvî'nin pek çok kitabına başvurulmuş, özellikle de vefatından birkaç yıl önce tamamladığı konu hakkındaki nihâi görüşlerini temsil eden *Fi'l-fikhi'l-cinâi* esas alınmıştır. Görüşlerinin tespitinde 105 eserinin bir araya getirildiği 2022 yılında yayımlanan külliyatına müracaat edilmiştir. Fıkıh mezheplerinin ceza hukukuna ilişkin görüşlerinin tespiti için klasik kaynaklara başvurulmuş, özellikle de Muhammed Ebû Zehre (1898-1974) ve Mustafa Ahmed Zerkâ'nın (1907-1999) eserleri başta olmak üzere çağdaş kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu çalışmanın hedefi İslâm ceza hukukunu bütün yönleriyle ele almak olmadığı için ilgili hükümlere Karadāvî'nin görüşlerine zemin olacak kadarıyla değinilmiştir.

¹ Fatih Yücel fetvanın değişim gerekçelerini ele aldığı makalesinde Din İşleri Yüksek Kurulu ile birlikte genellikle Karadāvî'yi öne çıkartmış, bu noktada onların süreç içerisinde değişen görüşlerini incelemiştir. Bk. Fatih Yücel, "Fetvanın Değişim Gerekçelerine Güncel Bir Bakış -Din İşleri Yüksek Kurulu Karar ve Fetvaları Örnekliği-", *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (Eylül 2022), 1135, 1140, 1141-1142, 1145.

1. Ceza Hukukuna Dair Tercih Ettiği Görüşleri

Karadâvî, ceza hukukuna² tahsis ettiği *Fi'l-fikhi'l-cinâî*³ adlı eserine İslâm'ın had, ta'zîr ve kısas cezalarında⁴ gözettiği ilke ve hikmetleri kısa da olsa aktararak başlamıştır. Bu bağlamda, had cezalarının muhkem naslarla sabit olmakla birlikte şeriatın, had ve kısas cezalarından ibaret olmadığını, nitekim ceza hukukuna ilişkin âyetlerin sayısının ona ulaşmadığını ısrarla vurgulamıştır. Cezadan önce suçu önlemenin esas olduğunu, cezaların ancak kamu otoritesi tarafından icra edilebileceğini, İslâm hukukunda zina suçu başta olmak üzere suçların ispatı için sıkı şartlar getirildiğini dile getirmiştir.⁵ Bu bağlamda, konu hakkındaki nasları tahrif ettiklerini düşündüğü bazı çağdaş araştırmacıların iddialarına cevap vererek, onların kendi görüşlerine dayanak kıldıkları Hz. Ömer'in bazı uygulamaları ile Hanbelî fakihî Necmeddin et-Tûffî'nin (ö. 716/1316) nas-maslahat hakkındaki görüşlerini izah etmiştir.⁶

² Karadâvî, İslâm hukukuyla beşerî hukukun en uyumsuz olduğu alanın ceza hukuku olduğunu belirtir. Fıkhın diğer alanlarına dâir yapılan kanuni düzenlemeler, ribanın haramlığı, aile hukukuna ilişkin bazı değişmez hükümler dışında, Şeriat diye ifade ettiğimiz muteber fıkhî mezheplerinin görüşlerini içine alan geniş daireden bir görüşle uzlaşabilmektedir. Tekil hükümlerdeki söz konusu benzeşmenin yanında Şeriatla beşerî kanun arasındaki temelden farklara yönelik izahları için bk. Yûsuf el-Karadâvî, *Medhal li dirâseti'ş-şer'ati'l-İslâmiyye* (Beirut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 2022), 35/34-42.

³ Karadâvî, kitabın mukaddimesinde, konuyla ilgili daha önce yayımladığı fetvalar ve görüşlerini bu kitapta özetlediğini, kadim fıkhî kaynaklarından genel manada istifade etse de özellikle Şevkânî'nin *es-Seylül-cerrâr ve ed-Dürerü'l-behiyye* adlı eserleriyle *ed-Dürer*'in Siddîk Hasan Hân tarafından yazılan şerhi *er-Ravdatü'n-nediyye* adlı kitaplarını esas aldığı belirtmiştir. Özel olarak beyan etmese de "cinâyât" ve "kısâs" bölümünde Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin *Delîlü'l-hitâb* adlı muhtasarıyla bu esere İbn Duveyyân tarafından yazılan *Menârü's-sebil* adlı kitabı esas almıştır. Bk. Yûsuf el-Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî* (Beirut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 2022), 15, 243. Bazı görüşlerinde bu iki âlimin görüşlerine muvafakat etse de önemli bir kısmına itiraz etmiştir. Bk. Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 184, 220, 230, 234.

⁴ Bu üç kavram için yaptığı tarifler için bk. Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 13, 20, 151, 98-101. Had ve ta'zîrle ilgili konularda müstakil pek çok çalışma yapılmıştır. Behnesî'nin *et-Ta'zîr fi'l-İslâm*, *el-Hudûd fi'l-İslâm* ve *el-Kısâs fi'l-fikhi'l-İslâmî* adlı üç eseri bu alanda yapılan kıymetli çalışmaların başında gelmektedir.

⁵ Bu bağlamda Şevkânî ve Siddîk Hasan Hân'ın irtidat kapsamına sokarak ölüm cezasının verilmesine hükmettikleri vâkialarda özellikle de içinde yaşadığımız asırda cezalandırma alanının mümkün olduğu kadar daraltılmasının uygun olacağını, katî deliller bulunmadığı sürece ölüm cezasına başvurulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Aşağıda tahlil edeceğimiz görüşlerinde Karadâvî'nin bu ilkeye sıkı bir şekilde riâyet ettiğini söylemek mümkündür. Karadâvî'nin İslâm Ceza Hukuku ilkelerine değindiği yerler için bk. Yûsuf el-Karadâvî, *Medhal fi ma'rifeti'l-İslâm* (Beirut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 2022), 28/196-202.

⁶ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 20-56, 119-126, 144-151, 212-215. Karadâvî, Tûffî'nin konu hakkındaki görüşlerini diğer bazı eserlerinde de aynı minvalde tahlil etmiştir. Bk. Yûsuf el-Karadâvî, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye* (Beirut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 2022), 26/191-197; Yûsuf el-Karadâvî, *Dirâse fi fikhi mekâsidi'ş-şer'ia* (Beirut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 2022), 106-110; Yûsuf el-Karadâvî, *el-Mercî'iyetü'l-ulyâ* (Beirut: ed-Dâru'ş-Şâmiyye, 2022), 36/396-398.

Bu girişten sonra Karadâvî'nin ceza hukukuna dair genel itibarıyla gelenekte yerleşik görüşe muhalif olan tercihlerini, tarihi süreç içinde yaşadığı dönüşümlere dikkat çekerek başlıklar halinde özetleyip tahlil etmeye çalışacağız.⁷

1.1. Recm Cezası

Recm cezası, 20. Yüzyılda İslâm Ceza Hukukunun en çok tartışılan meselesi olduğu gibi⁸ Karadâvî'nin tarihi süreç içinde bu alana dâir görüşlerindeki değişimi ve dönüşümü yansıtan en bariz örneklerden biridir. Karadâvî bu konudaki görüşlerini ilk defa en net bir şekilde Mustafa Ahmed Zerkâ'nın 1999 yılında *Fetâvâ*⁹ adıyla neşredilen eserinde ceza hukukuna ilişkin fetvaların yer aldığı bölümün başında dipnot olarak kaydetmiştir.¹⁰ Kitaplarının önemli bir kısmını mezkûr tarihten önce kaleme alan Karadâvî, eserlerinde recm meselesine genişçe değinmemiş, İslâm Ceza Hukukuna ilişkin bölümlerde ise ne sarih ne de işaret yoluyla farklı bir görüş ortaya koymuştur. Onun recm cezasıyla ilgili düşüncelerini harekete geçiren hadise 1972 yılında Libya'nın el-Beyda kentinde düzenlenen ilmi kongrede¹¹ Muhammed Ebû Zehre'nin bu konuda yaptığı

⁷ Karadâvî, İslâm Ceza Hukukuna ilişkin bazı meselelerde dört mezhep içinden tercihlerde bulunmuş, kimi zaman dört mezhebin dışına çıksa da gelenek içinde yeri olan bazı görüşleri tercih edebilmiştir. Örneğin, bekârın zina etmesi halinde hadislerde söz konusu edilen sürgün cezasının ta'zîr olduğu hususunda Hanefilerin; zina itirafının dört defa tekrarlanması meselesinde Hanefilerin ve Hanbelilerin; zina eden kadının iddet beklemesinin gerekmediği meselesinde Hanefî ve Şâfiîlerin; livâta yapanın cezasının ta'zîr olduğu görüşünde Ebû Hanîfe'nin; zimmîye mukabil Müslümanın kısâs edileceği meselesinde Hanefilerin görüşlerini tercih etmiştir. Bk. Karadâvî, *Fî'l-fikhi'l-cinâî*, 59, 76-79, 91, 101, 257, 263-267.

⁸ Zina suçuna terettüp eden ceza klasik hadis şerhleri ve fıkıh kitaplarında geniş bir şekilde tartışılmasının yanında geçen yüzyıldan günümüze farklı dillerde pek çok çalışmaya konu edilmiştir. Dolayısıyla burada konu detaylarına girilmeden Karadâvî'nin görüşlerini yansıtacak ve kısaca tahlil edecek şekilde ele alınacaktır.

⁹ Kitap, Zerkâ'nın öğrencilerinden Mecd el-Mekkî'nin, hocasının uzun bir süreç içinde dergi ya da gazetelerde neşrettiği veya doğrudan müsteftilere gönderdiği fetvalarını bir araya getirmesiyle oluşmuş ve hocanın vefatından önce yayımlanmıştır. Mecd el-Mekkî, kendisiyle görüşmemizde hocasının bu kitabına alamadığı diğer fetvalarını da yakın zaman içinde neşredebileceğini beyan etmiştir.

¹⁰ Zerkâ, "büyük üstad", "allâme", "Allah'ın, 20. Yüzyılda Müslümanlara bahsettiği en büyük nimetlerden birisi" vb. sıfatlarla andığı Karadâvî'den bu eserine takriz yazmasını talep etmiş, o da hem bu talebi yerine getirmiş hem de uygun gördüğü yerlerde bazı dipnotlar koyarak kitaba katkı sağlamıştır. Bu eserin çalışmamız açısından önemi, Karadâvî'nin recm cezası hakkındaki görüşlerini ilk defa bu kitapta kaydetmiş olmasıdır. Zerkâ'nın, Karadâvî hakkındaki değerlendirmeleri için bk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *Fetâvâ*, nşr. Mecd el-Mekkî (Dimaşk: Dâru'l-kalem, 2010), 135, 150; 394-38-95; Yûsuf el-Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 77/853-857.

¹¹ Karadâvî "Nedvetü't-teşri'l-İslâmî" adıyla düzenlenen kongrenin, Kaddâfî'nin Libya kanunlarında şeriat muhalif hükümlerin çıkartılması amacıyla âlimlerle istişare yapmak için düzenlendiğini belirtir. Kongreye dönemin meşhur ilim adamlarından Ebû Zehre ve Zerkâ dışında Subhî Sâlih (1926-1986) ve Ali el-Hafîf (1891-1978) gibi âlimler de iştirak etmiştir. Bk. Karadâvî, *Fî'l-fikhi'l-cinâî*, 67; a.m.f., *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/269-270.

konuşmadır. Ebû Zehre'nin bu kongredeki sözlerine geçmeden ceza hukukuna ilişkin sonraki çalışmalar için referans haline gelen 1956 yılında yayımladığı *el-Cerîme* ve *el-Ukûbe* adlı kitaplarındaki görüşlerine kısaca değinmek istiyoruz.

Ebû Zehre *el-Cerîme*'de özellikle de ceza cihetiyle detaylarına girmeden zina suçunun karşılığının bekâr için yüz sopa, muhsan¹² için recm olduğuna değinmiş, suçların cezasına tahsis ettiği diğer kitabında ise mezkûr cezaların dayandığı delilleri kaydetmiştir. Bu bağlamda “asîf” hadisi diye bilinen¹³ ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zina eden kadın hakkında recme; erkek hakkında ise yüz celdeyle, bir yıl sürgüne hükmettiği rivayeti zikretmiş, ardından Hz. Ömer'den (r.a.) recmin, vahyin emriyle Hz. Peygamber tarafından uygulandığını ifade eden sözünü nakletmiştir.¹⁴ Akabinde sahîh hadislerle sabit olduğunu belirterek, Mâiz ve Gâmidiyeli kadının recmedildiği rivayetlere değinmiştir. Ancak peşi sıra öncelikle Hz. Peygamber'in recm uyguladığı hadiselerin Nûr sûresindeki “celde” âyetinden önce mi yoksa sonra mı olduğu sorusunu ortaya atmış, herhangi bir yorum yapmadan âyetin, recm cezasının uygulanmasından önce indiğine dâir görüşleri ikna edici gördüğünü hissettirecek bir üslupla meseleyi ele almıştır. Ardından recmin tatbiki için zina fiilinin işlenmesi esnasında tarafların evli olup olmama şartını tartışmaya açmış, Muhammed Reşîd Rıza'nın görüşlerini naklederek, fiilin icrası sırasında tarafların evli olmalarının şart sayılması gerektiği görüşünü gerekçeleriyle birlikte ortaya koymuştur.

Kongrede takdim edilen tebliğler ve yapılan müzakerelere ulaşmak için gerek Libyalı gerekse Zerkâ'nın öğrencisi Mecid Mekki gibi dostlarımıza başvurmamıza rağmen bir sonuca ulaşamadığımızı burada belirtmek istiyoruz.

¹² Karadâvî'nin zina cezası bağlamında “muhsan” kavramının çerçevesine ilişkin görüşlerine aşağıda değinilecektir. Kadim fakihler aralarında detaylarda farklılıklar olsa da bu kavramı, müslüman, akıllı, bâliğ, hür, zinadan önce sahîh bir nikahla evlilik yaşamış veya evli kimse olarak yorumlarlar. Yerleşik bu görüşe göre, zâninin zina fiili esnasında evli olması şart değildir. Bk. Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1986), 7/37-38; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahire: Dâru'l-hadîs, 2004), 4/218-220; Muvaqqaddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Mugnî*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh el-Hulv (Riyad: Âlemü'l-kutub, 1997), 12/314-319.

¹³ Ebû Zehre, bu rivayetin yorumu bağlamında hadisin, celde cezasıyla birlikte kesin bir şekilde erkeğin bir yıl sürgün edileceğine delâlet ettiğini ancak Hanefîlerin, cezanın bu kısmının ta'zîr olduğunu iddia ettiklerini nakletmiştir. Rivayeti bu şekilde anlamlandırması, hadisin sıhhati hususunda bir tereddüdünün olmadığını göstermektedir. Bk. Muhammed Ebû Zehre, *el-Ukûbe* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts), 89.

¹⁴ Rivayetler için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmî'u's-şâhîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Şurût”, (2724), “Hudûd”, 21-30 (6814, 6816, 6820, 6827, 6829).

Esasen Ebû Zehre'nin konuyu sunuşundaki üslubundan recm cezasına karşı bir çekincesinin olduğunu çıkartmak mümkündür.¹⁵ Nitekim konunun kâmil bir şekilde anlaşılması için Hâricîlerin, Şîa ve Mu'tezile'den bazılarının, irtikap edenin evli ya dabekâr olması arasında fark gözetmeksizin zina suçunun cezasının sadece celde olduğu görüşünü aktarmayı uygun gördüğünü belirtmiş, onların bu konuda dayandıkları gerekçelerini arz etmiştir. Bununla birlikte bu kanaatin gayet azınlık sayılacak bir taife tarafından savunulduğunu; zikrettikleri delillerin de cumhurunkiler karşısında tutunamayacağı vurgulamıştır. Ebû Zehre, meseleyi bu şekilde ortaya koyduktan sonra recm cezasını bahane ederek İslâm hukukunu eleştirenlere bu hükmün Tevrat'ın hükmü olduğunu ve Ahd-i cedîd'de (İncil) kaldırıldığına dâir bir açıklamanın bulunmadığını belirterek, Yahudi ve Hristiyanların bunu uygulamıyor olmalarının, recmin inandıkları dinin bir parçası olduğu hakikatini değiştirmeyeceği şeklinde cevap vermiştir.¹⁶

Ebû Zehre, 1954 yılında recm cezası hakkında kendisine sorulan bir soruya verdiği cevapta, Ehl-i sünnet dışında azınlıkta kalan bazı fırkaların muhalefeti bir tarafa, bu cezanın icmâ ile sabit olduğunu, Hz. Peygamber'in altı şahsa bu cezayı uyguladığını ve kendisinden sonra da Hz. Ömer ve Hz. Ali tarafından tatbik edildiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Kâmil el-Bennâ'nın bu konuya dâir farklı kanaatini ele alarak cevap verdiği fetvasında, recmin meşruiyeti hususunda Hâricîlerin bir fırkası dışında muhalif bir görüş bilmediğini, Hz. Peygamber'in bu cezayı siyaseten uyguladığını söylemeye ya da şahsi bir görüş ortaya koymaya cesaret edemediğini belirtmiştir.¹⁷

20. yüzyılın önde gelen fakihlerinden biri olduğu hususunda ilim ehlinin ittifak ettiği Ebû Zehre'nin, mezkûr kitaplarında recm hakkında bilinenin dışında bir görüş benimsemediği, aksine yerleşik kanaati eleştirenlere karşı güçlü bir şekilde cevap verdiğini görmekteyiz. Ancak gerek Karadâvî gerekse Zerkâ'nın anlatımından Ebû Zehre sözü edilen kongrede, Hz. Peygamber'in recmettiğine dâir nakledilen rivayetlerin güvenilir olduğu noktasında ciddi şüphelerinin bulunduğunu, şefkat âbidesi olarak bilinen Allah

¹⁵ Bazı öğrencileri Ebû Zehre'nin konuyu bu şekilde anlatışından recmi inkâr ettiğini çıkartmışlardır. [Muhammed Osman Şebîr, *Muhammed Ebû Zehre* (Dimaşk: Dâru'l-kalem, 2006), 163-164] Esasen ifade ettiğimiz üzere, kitabındaki ibarelerinden recmin meşruiyeti hususunda çekimser olduğu anlaşılrsa da inkâr ettiğini çıkartmak zordur. Nitekim bu hükmün sadece İslâm'a mahsus olmadığını, Yahudi ve Hristiyanlar için de geçerli olduğuna ilişkin sözleri recmi inkâr eden bir kimsenin söyleyeceği şeyler değildir.

¹⁶ Muhammed Ebû Zehre, *el-Cerîme* (Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1956), 42-43, 49-50; a.mlf., *el-Ukûbe*, 87-95.

¹⁷ Ebû Zehre bu fetvasının devamında, recm cezasının bu dönemde dünyanın hiçbir yerinde uygulanmadığını, hatta Mısır'da zinanın suç sayılmadığını belirterek, nazari bir meseleyi tartışmaya açmak suretiyle fakihlerin icmâ ettiği bilinen bir hükmü şüpheli bir hale getirmenin isabetli olmadığını belirtmiştir. "Mısır Devleti zinayı suç sayar ve fakihlere bu suçun cezasının ne olması gerektiğini sorarsa Kitab ve Sünnet'ten başkasına tabi olmaksızın görüşlerimizi o vakit açıklarız demiştir". Muhammed Ebû Zehre, *Fetâvâ*, thk. Muhammed Osmân Şebîr (Dimaşk: Dâru'l-kalem, ts.), 670-674.

resulünün böyle ağır bir cezayı vermesinin tasavvurunun güç olduğunu vurgulamıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de evli ya da bekâr ayrımı yapılmaksızın zina suçuna tek bir cezanın ön-görülüğünü ayrıca Nisâ 25'de kölenin zina etmesi halinde kendisine hüre verilen cezanın yarısının verilmesinin emredildiğini halbuki recm cezasının yarılanmasının mümkün olmadığını, Yahudi menşeli olan bu cezanın rahmet dini İslâm'ın zuhuruyla neshedildiğini ifade etmiştir.¹⁸

Ebû Zehre, muhtemelen mezkûr kongreden sonra görüşlerini sözlü olarak açıklamış olmanın sağladığı rahatlıkla yazılı olarak da ilan etmek istemiş ve bu fırsatı *Zehretü't-tefâsir*¹⁹ adlı eseriyle yakalayarak,²⁰ Nûr Sûresinin 2 ve 3. âyetleri bağlamında kaydetmiştir. Burada kongrede kendisinden nakledildiği şekliyle sert ibareler kullanmak yerine yazı dilinin de bir gereği olarak, meseleyi Hanefîlerin âm lafzın katiyet ifade ettiği ve ancak katî olan bir delille tahsis ya da nesh edilebileceği ilkesinden hareket ederek yorumlamıştır. Kanaatine göre bu nitelikte katî bir delilin bulunmadığı, ayrıca Kur'ân âyetleri arasında neshin cereyan etmediği tezlerini ortaya koyarak, İslâm Hukukunda recm cezasının meşru olmadığı sonucuna varmıştır.²¹

Mezkûr kongreye 46 yaşındayken katıldığı anlaşılan Karadâvî, Zerkâ'nın *Fetâvâ*'sında ilgili yere koyduğu dipnotunda, anılan kongreye Zerkâ ile birlikte iştirak

¹⁸ Zerkâ, Ebû Zehre'nin konuşmasını bu kadarıyla özetlemiş, detaylarına girmeden kongrede hâzîrunün kendisine şiddetle itiraz ettiklerini ve onun da bu itirazlara cevaplar verdiğini ifade etmiştir. Zerkâ, *Fetâvâ*, 391-395; Karadâvî, *Fî'l-fikhi'l-cinâî*, 70-71. Ebû Zehre'nin, kongrenin ana teması olmadığı halde bu konuya değinmesinin sebebini öğrencileri Zekeriyâ el-Berrî ve Muhammed Abdülcevâd'dan öğreniyoruz. Onların anlatımına göre Hoca, gereksiz yere gündemi meşgul etmemek ve İslâm düşmanlarına fırsat vermemek için bu konudaki görüşlerini açıklamaktan çekinmekteymiş. Öğrencisi Muhammed Abdülcevâd, el-Beyda'daki kongrede görüşünü açıklamaları için hocasına ısrarda bulunmuş diğer dostları ise bu teklifi uygun görmemişse de cesaretiyle tanınan Hoca gelebilecek tepkilere göğüs gererek mesele hakkındaki kanaatini burada ilan etmiştir. Karadâvî de anılarında bu meseleye geniş bir şekilde değinmiş, Ebû Zehre'nin "20 yıldır sakladığım bir görüşümü sizinle paylaşacağım. Allah'ın huzurunda, 'neden bildiğini saklayarak insanlarla paylaşmadın' sualiyle karşılaşmak istemiyorum" diyerek görüşlerini izhâr ettiğini belirtmiştir. Bk. Şebîr, *Muhammed Ebû Zehre*, 163-165; Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/271-276; Yûsuf el-Karadâvî, *Fî vedâil-'a'lâm* (Beirut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 72/187-191.

¹⁹ Ebû Zehre bu eserini tamamlama fırsatı bulamamış, Neml Sûresi 74. âyetin tefsirini yazarken vefat etmiştir.

²⁰ Karadâvî, anılarını yazdığı eserinde, Ebû Zehre'nin muhtemelen bu konuyu Tefsir'inde işlediğini görmediği ya da unuttuğu için hocanın 1972 yılındaki kongreden sonra da recm hakkındaki düşüncesini yazıya dökme imkânı bulamadan vefat ettiğini söylemiştir. Ancak *Fî'l-fikhi'l-cinâî* kitabında Ebû Zehre'nin görüşlerini doğrudan tefsirinden nakletmiştir. Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/274; a.mlf., *Fî'l-fikhi'l-cinâî*, 63.

²¹ Muhammed Ebû Zehre, *Zehretü't-tefâsir* (Kahire: Dâru'l-fikri'l-arabî, ts.) 1608-1614, 5137-5143. Ebû Zehre'nin meseleyi ele alırken problemleri bıraktığı hususlara Karadâvî'nin görüşünü izah ettiğimiz yerde değineceğiz.

ettiğini; Ebû Zehre'nin 20 yıldır gizlediği görüşlerini bu kongrede izhâr ettiğini belirtmiş, kendisinin de recmin ta'zîr sayılması gerektiği konusunda bir şeyler yazdığını ancak neşretmeye cesaret edemediğini ifade etmiştir.²² Burada maddeler halinde birkaç noktaya işaret etmek istiyoruz:

Karadâvî, Hz. Peygamber'in bu cezaı ta'zîr olarak uyguladığı görüşüne mezkûr kongreye katılmadan önce mi sahipti yoksa Ebû Zehre'yi dinleyip meseleyi onunla ve Zerkâ ile tartışırken mi böyle bir düşünceye sahip oldu?

Zerkâ'nın kitabının dipnotunda sarf ettiği bu sözleri neden kendi kitaplarında yazmadı?

Kongreden sonra Zerkâ'nın kitabının neşir tarihi olan 1999'a kadar 27 yıl boyunca bu konuda neden bir şeyler söylemedi?

İlk soruya net bir cevap vermek mümkün değildir. Öncelikle Karadâvî, fıkha dâir ilk kitabı *el-Helâl ve'l-harâm fi'l-İslâm*'ı 1959 yılında yayımlamıştır. Sahasında ilk sayılabilecek bu eser gündelik hayatta Müslümanları ilgilendiren önemli meseleleri ihtiva etse de İslâm Ceza Hukukuna ilişkin konulara değinmemiştir.²³ Fıkıh alanındaki diğer önemli eseri *Fıkhu'z-zekât*'ı da bu tarihten önce yazmıştır; ancak onun da konuyla ilgisi yoktur.²⁴ Bu zaviyeden bakılınca kongre öncesinde meseleye ilişkin olgunlaşmış bir fikrinin bulunmadığı söylenebilir. Bununla birlikte kongredeki sözlerinden sonra Ebû Zehre'yi kaldığı otelde ziyaret edip uzun zaman önce zihninde tasarladığı ve kimseye açmadığı görüşlerini ona anlatmak istediğine dâir ifadesine²⁵ bakılınca recm hakkındaki kanaatinin kongreden önce belli bir aşamaya geldiği anlaşılmaktadır.²⁶

²² Zerkâ, *Fetâvâ*, 393-394. Karadâvî, yazıp da neşretmeye cesaret edemediği şeklindeki cümlelerini *Fi'l-fikhi'l-cinâî* (71) kitabında da tekrarlamış, anılarını yazdığı eserde ise Ebû Zehre'nin "Bu görüşü 20 yıldır içimde saklıyorum" sözünün kendisinde derin bir tesir bıraktığını, muhtemelen pek çok görüş ve ictihadın çeşitli mülahazalarla açıklanmadığı ve sahibiyile birlikte öldüğünü belirtmiştir. Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/274.

²³ Kitabın yazılış hikayesi, İslâm coğrafyalarında gördüğü ilgi ve Türkçe başta olmak üzere diğer dillere tercümeleri için bk. Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 75/331-352.

²⁴ Bu tarihten önce yazdığı diğer eserleri şunlardır: Cemâleddin Abdünnâsir tarafından ortaya konulan sosyalizmin çözüm olduğu tezine karşın İslâm'ın yegâne çözüm olduğunu anlatmaya çalıştığı ve ilk iki cüzünü 1969 ve 1970'de yayımladığı *Hatmiyyetü'l-halli'l-İslâmî* adıyla yayımladığı kitapları. *el-İmân ve'l-hayât, el-İbâdât fi'l-İslâm, Dersü'n-nekbeti's-sâniye, Âlim ve tâğiye* adlı eserleri. Bk. Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/165-167, 208-209. Sözü edilen eserleri, ceza hukukuna ilişkin konuları ihtiva etmemektedir.

²⁵ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 72.

²⁶ Recm cezası 20. yüzyılın Mısır'ında bazı araştırmacılar tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Bazıları bu cezaıla ilgili görüşlerine işaret yoluyla temas ederken bazıları ise daha açık ifadelerle bu ceza hakkındaki muhalif fikirlerini ortaya koymuşlardır. Örneğin dönemin saygın fakih ve âlimlerinden Muhammed Hudaî Bey (1872-1927) fıkıh tarihine dâir kaleme aldığı kitabında Kur'ân-ı Kerîm'in herhangi bir ayrıma

Mezkûr dipnotta “Bu konudaki fikirlerimi yazmış ancak Ebû Zehre gibi neşretmeye cesaret edememişim” şeklindeki cümlesi, diğer iki soruya cevap sayılabilir. Belki de Karadâvî uzun yıllar içinde taşıdığı bu fikirleri detaylarına girmeden en azından Zerkâ'nın kitabında açıklamak istemiş olmalıdır. Böylelikle olası tenkitleri asgariye indirmek, Ebû Zehre'nin *Fetâvâ*'sında belirttiği üzere, zaten uygulanmadığı için nazariyatın ötesine geçmeyen bu meseleyle gündemi meşgul etmek istememiştir. Ancak konu hakkındaki kanaatini ve dayandığı gerekçeleri neşretmemeyi muhtemelen ilmi saklama kapsamında gördüğü için 2022 yılında vefatından dört yıl önce, yani 92 yaşındayken *Fi'l-fikhi'l-cinâî* kitabıyla geniş bir şekilde paylaşmayı uygun görmüştür.²⁷ Aşağıda onun bu meseleye ilişkin görüşlerini mezkûr kitabından naklederek tahlil etmeye çalışacağız.

Karadâvî, bu meseleye Ebû Zehre'nin, tefsirinde konuyla ilgili yazdıklarını nakletmekle başlamış, ardından Zerkâ'nın²⁸ recmin had değil ta'zîr cezası olduğuna dâir kanaatini geniş bir şekilde açıklayarak, kendisinin de bunu tercih ettiğini ifade etmiştir.

gütmeden zina yapana yüz celde vurulmasını emrettiğini, muhsan zâniye recm cezası hükmünün sünnetle sâbit olduğunu ancak Abdullah b. Evfâ'ya Hz. Peygamber'in recmettiği vakıaların celde âyetinden önce mi yoksa sonra mı olduğu sorusuna “bilmiyorum” şeklinde cevap verdiğini naklederek, recm cezasının neshedildiğine işaret etmiştir. Nitekim onun bu işareti diğer bazı araştırmacılar tarafından recmin mensûh olduğu görüşünü benimsediğine yorumlanmıştır. Bk. Muhammed Hudarî Bey, *Târihü't-teşri'i'l-İslâmî* (Kahire: Dâru't-tevzi' ve'n-neşri'l-İslâmî, 2006), 80-81. Mısırlı âlimlerden bu görüşe meyleden araştırmacılar için bk. Ebû Zehre, *Fetâvâ*, 670-674. Bazı araştırmacılar, Abdülvehhâb Hallâf'ın da bu görüşte olduğunu, *Livâü'l-İslâm Dergisi*'nin 1954 yılında düzenlediği “Recmi'l-muhsan ve şer'iyetühû” temalı ilmi kongrede bu görüşü izhar ettiğini belirtmişlerdir. Derginin 6. sayısında yayımlandığı ifade edilen bu kongreye dâir malumata ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.

²⁷ Bu eserinden önceki çalışmalarında her ne kadar recm cezasıyla ilgili görüşlerini kaydetmese de îmâ tarzında bazı işaretlere rastlamak mümkündür. Örneğin 1995 yılında verdiği bir konferansında zinayı önleyecek tedbirlerden bahsederken Nûr Sûresi 2. âyeti zikretmiş “Acaba Kur'ân-ı Kerîm zina suçunu sadece bu ceza ile mi önlemeye çalıştı?” sorusunu ortaya atarak cevaplar vermeye çalışmıştır. (Yûsuf el-Karadâvî, *Muhadarâtü'l-îmâmi'l-Karadâvî* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 96/305). Burada, âyette zikredilen celde âyetine ilaveten zinaya terettüp eden diğer cezalardan bahsetmemesi, kanaatimizce içinde gizlediği görüşünün bir yansıması şeklinde yorumlanabilir.

²⁸ Karadâvî'nin, Zerkâ'nın da meseleyle ilgili görüşünde tereddütler yaşadığını ifade etmesi ilginçtir. Anlatımına göre Zerkâ, Ebû Zehre'nin kongredeki görüşlerine itiraz etmiş ve bu cezanın had olarak inkarının kâbil olmadığını söylemiştir. Ancak Karadâvî, kongre esnasındaki özel görüşmelerinde bu cezanın ta'zîr olarak değerlendirilebileceğine dâir görüşlerini hem Ebû Zehre hem de Zerkâ ile paylaştığını, Ebû Zehre'nin bu görüşü de kabul etmediğini ancak Zerkâ'nın olumlu baktığını nakletmiştir. Karadâvî, bu görüşünü Zerkâ ile uzun uzadıya tartıştığını ve onun yıllar sonra bu görüşün doğruluğuna kanaat getirdiğini ancak muhtemelen bu tartışmayı unutup, recmin had değil ta'zîr olduğu görüşünün kadim fakihlerden nakledilmediğini, çağdaş fakihlerden ise Mahmûd Şeltût'un böyle bir görüşe sahip olduğunu hatırladığını belirterek bu görüşü asıl kendisinin ortaya koyduğuna değinmediğini belirtmiştir. (Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 71). Zerkâ konuyla ilgili görüşlerini kaydettiği fetvasını, kongrenin ev sahiplerinden dönemin Libya Yüksek Mahkeme Başkanı ve Libya kanunlarının Şeriata Göre Tadil Komisyonu başkanı Ali

Karadâvî, bu görüşünü Hanefîlerin “bekârın bekârla zinasının cezası yüz celde ve bir yıl sürgündür. Bekâr olmayanı ise yüz celde ve recmdir”²⁹ rivayetine yönelik yaptıkları izahla gerekçelendirmiştir. Hanefîlere göre bekârın cezası sadece yüz celdedir. Sürgün ise ta’zîr kapsamında olup fayda görmesi halinde hâkimin tasarrufuna bırakılmıştır. Rivayette beraberce zikredilmelerine rağmen celdeyi had, sürgünü ise ta’zîr saymanın gerekçesi, “*Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun*” (Nûr, 24/2) âyetinin, zina cezasını yüz celde olarak belirlemesidir. Bu cezaya sürgünü eklemek suretiyle cezanın celde ve sürgün olduğunu söylemek, âyetin hükmüne ilavedir ki bu da nassa ziyade olup, Hanefîlere göre nesh hükmündedir. Âyetin de haber-i vâhidle neshi caiz değildir. Bu kabulden hareketle rivayette yer alan sürgün, zina cezasının bir parçası değil, fayda görmesi halinde hâkimin uygulayacağı bir ceza sayılarak hem âyet hem de hadis-i şerife kuvvet derecesine göre bir hüküm belirlenmiş olmaktadır. Hz. Ömer’in bu fiili irtikap eden bazı şahıslara celdeye ilaveten sürgün cezası vermesi de bu şekilde açıklanmıştır. Nitekim onun sürgün ettiği bir şahsın dinden döndüğünü duyunca artık kimseyi sürgün etmeyeceğine ilişkin sözü, sürgün cezasının had değil ta’zîr olduğuna delildir.³⁰

Karadâvî, Hanefîlerin celde ve sürgün bağlamında âyet ve haber-i vâhidle ilgili mezkûr metodundan yola çıkarak aynı durumun recm cezası için de geçerli olabileceğini belirtmiştir.³¹ Buna göre evli ya da bekâr, zina edenin cezası yüz celdedir.³² Tıpkı

Mansûr’un sorusuna cevap olarak kaleme almış ve cevabında mezkûr kongrenin birkaç ay önce düzenlendiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla kongreye bu fetva arasında zaman aralığı hakkında kesin bir yargıda bulunmak mümkün değilse de bunun birkaç ayı geçmediği açıktır. Bu nedenle Karadâvî’nin recmin had değil ta’zîr olduğu görüşünü Zerkâ ile “uzun yıllar tartıştığımıza” ilişkin ifadesini anlamadığımızı belirtmek isteriz. Her halükârda Zerkâ’nın, konu hakkındaki görüşünü ilan etme noktasında Ebû Zehre ve Karadâvî’den daha cesur olduğunu belirtmek gerekir.

²⁹ Buhârî, “Şehâdât”, 8 (2649), “Hudûd”, 32 (6831-6833).

³⁰ Hanefîlerin bu konudaki izahları için bk. Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Darü’l-Marife, ts), 9/44-45; Kâsânî, *Bedâ’î’u’ş-şanâ’î’*, 7/39.

³¹ Hanefîlerin, sürgünü ta’zîr, recmi had cezasının bir parçası görerek, rivayetin bekâr ve muhsanın cezasını izah eden iki tarafını farklı yorumlamalarının gerekçesi, sürgünün âhâd rivayetlerle gelmiş olması buna mukabil, recmin ise meşhûr rivayetlerle sabit olup, uygulamaya dönüşmesidir. Recm hakkındaki rivayetler için Yusuf Ziya Keskin’in *Recm Cezası: Âyet ve Hadis Tahlilleri* adlı çalışmasına ve Sa’d el-Mersafî tarafından kaleme alınan *Şübühât havle ehâdisi’r-recm ve raddihâ* adlı eserine bakılabilir.

³² Hanefî mezhebi dışındakiler, ilgili hadislerdeki sürgün cezasının da bekâr zâninin cezasının (had) bir parçası olduğu kanaatine vararak, sürgünün sadece erkeğe mahsus olup olmadığı gibi bazı detaylarda ayrılışlar da prensip itibarıyla zâninin celdeden sonra bir yıl sürgüne gönderileceğine hükmetmişlerdir. Hanefîler ise sürgünün, cezanın bir parçası olmadığını ancak hâkimin fayda görmesi halinde ta’zîr kabilinden bu cezayı verebileceğini, hadislerdeki “tagrîb” ifadesinden maksadın da hapsedmek olduğunu belirtmişlerdir. Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 9/43-45; Abdülkerîm b. Muhammed Ebü’l-Kâsım er-Râfî, *Fethu’l-‘azîz fi Şerhi’l-Vecîz*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye,

sürgün gibi recm de had değil; hâkimin yetkisine bırakılmış, maslahat görmesi halinde uygulayabileceği, değilse terk edebileceği bir ta'zîr cezasıdır. Bu yoruma göre başta Hz. Peygamber olmak üzere Hz. Ömer ve Hz. Ali de recm cezasını ta'zîr kapsamında uygulamışlardır.³³

Karadâvî, bu görüşlerini kendisiyle gerçekleştirdiği özel oturumda Ebû Zehre'ye açıkladığını, Ebû Zehre'nin, onun yaptığı tahlilin bu konuda duyduğu en güzel değerlendirmeye itiraz ettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte rahmet peygamberi olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (as) bir insana ölünceye kadar taş atmasını makul bulmadığını, bu cezanın Yahudi şeriatının bir parçası olduğunu ve rahmet elçisinin gelmesiyle neshedildiğini söylediğini nakletmiştir. Neticede Ebû Zehre, Karadâvî'nin, recmin ta'zîr sayılmasının isabetli olduğuna dâir görüşünü reddetmiştir.³⁴

Karadâvî'nin recm cezası bağlamında buraya kadar aktardıklarımızdan 1972'deki el-Beyda kongresine kadar, doktrinde yerleşik kabulde olduğu gibi recmi had cezası olarak gördüğünü, bu toplantıyla birlikte görüşünü değiştirip, recmin ta'zîr cezası olduğu şeklindeki kanaati benimsediğini, 1999 yılında yayımlanan Zerkâ'nın *Fetâvâ*'sına ilave ettiği dipnotta da aynı görüşünde ısrar ettiğini anlıyoruz.³⁵ Ancak ceza hukukuna ilişkin görüşlerini toplu bir şekilde bir araya getirdiği *Fi'l-fikhi'l-cinâî* isimli eserinde recmin ta'zîr cezası olduğu görüşünden de vazgeçtiğini özetle şu sözlerinden öğreniyoruz:

*92 yaşıma ulaştığım ve artık Rabbime kavuşma zamanımın yaklaştığını hissettiğim şu an Ebû Zehre'nin görüşüne meylettiğimi ifade etmek istiyorum. Cezaların en şiddetlisi olan, bir insanı ölene kadar taşlamanın Kur'ân ve sünnetin ruhuyla örtüşmediğini düşünüyorum. Nûr sûresi 2. âyet zina suçunun cezası olarak celdeden bahsederken yakından uzak-tan başka bir cezaya değinmemiştir. En iyisi, Kur'ân'la yürümektir.*³⁶

Sonuç itibarıyla Karadâvî ile Ebû Zehre'nin görüşleri örtüştüğünden dolayı her iki fakih için geçerli olabilecek şu eleştirileri dile getirmek istiyoruz. Kanaatimizce fıkıh alanında son yüzyıla damga vurmuş bu iki fakih, meseleyi kendilerine yakışan ilmi

1997), 11/130, 133-138; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/322-325; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs el-Karâfî, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Bû Hubze vd. (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1994), 12/88-89.

³³ Bk. Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 73-74; a.mlf., *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/271-276.

³⁴ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 71-73; a.mlf., *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/271-273.

³⁵ Karadâvî hocamızın yıllardır özel kalem müdürlüğünü yapan ve eserlerinin tamamını külliyat halinde yayımlanmasına öncülük eden Dr. Hasan Fevzî, kendisiyle görüşmemizde hocanın *Fi'l-fikhi'l-cinâî* eserinden önce bu konuya hiçbir eserinde değinmediğini ifade etmiştir. Buna göre Hoca, 1999'da Zerkâ'nın *Fetâvâ*'sına eklediği dipnot bilgisi dışında konu hakkındaki görüşünü 46 yıl boyunca saklamıştır. Muhtemelen kendisi de Ebû Zehre gibi bu sırta vefat etmenin ilmi gizleme manasına geldiğine inanmış olmalı ki vefatından kısa bir süre önce yarım asır sakladığı sırrını açıklamıştır.

³⁶ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 74.

olgunlukla ele alamamışlardır. Zira bu konuda bıraktıkları boşluklar, fıkıhın diğer meselelerindeki görüşleri ile birlikte değerlendirildiğinde yaklaşımlarındaki tutarsızlıklar daha da belirginleşmektedir.³⁷ Öncelikle her iki fakih de Hz. Peygamber'in bu cezayı kimseye uygulamadığı hususunda birleşmişlerdir. Halbuki Zerkâ'nın da dediği gibi recm hakkında ümmetin muteber saydığı hadis kitapları başta olmak üzere, hadis ve fıkıh kaynakları hem Hz. Peygamber'in hem de sahâbenin bu cezayı uyguladığını nakletmiştir. Ayrıca kaynaklarda sözlü olarak yer alan bu cezanın uygulama biçimi amelî tevâtür şeklinde nesilden nesle aktarılmıştır.³⁸ Bu şekilde sabit olmuş bir hususu, sadece "rahmet elçisi Hz. Peygamber'in böyle bir cezayı uygulamış olması makul değildir" teziyle reddetmenin tutarlı olmadığı izahından varestedir. Ayrıca Ebû Zehre, bu cezanın Yahudi şeriatında mevcut olduğunu ve İslâm'la birlikte yürürlükten kaldırıldığını ifade etmektedir.³⁹ Öyleyse Hz. Musa, dolayısıyla Hz. İsa'nın şeriatlarında var olduğu kabul edilen ama Hz. Peygamber için makul sayılmayan bu cezanın her iki Peygamberin şeriatında nasıl yer aldığı izah edilmelidir. Kaldı ki bütün peygamberleri gönderen ve rahmetin kaynağı olan Allah Teâlâdır. Onun, Hz. Musa'ya gönderdiği şeriatında bu cezayı nasıl emrettiği her iki fakihe yöneltilebilecek meşru sorulardandır.⁴⁰ Buna ilaveten, recm cezası Hz. Peygamber'in rahmet sıfatıyla örtüşmüyorsa bu cezayı uyguladığı kabul edilen rahmet elçisinin iki güzide öğrencisi Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin bu sıfattan yoksun oldukları da ifade edilmiş olmaz mı?

Hocalarımızın tahlillerindeki diğer bir boşluk da Ebû Zehre'nin, sahâbeden Abdullah b. Evfâ'nın (ö. 86/705), 'recmin Nûr Sûresi'nden önce mi yoksa sonra mı olduğu' sorusuna "bilmiyorum" şeklinde cevabından, recmin ilgili âyetten önce olduğuna ve âyetin onu neshettiğine dâir çıkarımında yer almaktadır. Burada iki soru akla gelmektedir. Öncelikle Ebû Zehre Kur'ân'da nesh olmadığını, Kur'ân'ın sünneti neshettiği tezini de kolayca kabul etmeyeceğini ifade etmektedir. İkinci olarak, Ebû Zehre, Abdullah b. Evfâ'nın rivayetinde "Hz. Peygamber'in Mâiz ve Gâmidiyeli kadını Nûr sûresindeki

³⁷ Her iki fakihin de yoğun telif çalışmalarının yanında irşad ve davet başta olmak üzere pek çok meşguliyetlerinin bulunması, bazı meseleleri derinlemesine ele alma imkânı bulamamalarına sebep olabilir.

³⁸ Rivayetler hakkında bk. Buhârî, "Hudûd", 21 (No. 6812-6815); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, thk. Muhammed en-Neccâr - Muhammed Câdü'l-Hak (Beyrut: Dâru âlemi'l-kütüb, 1994), 3/138-141.

³⁹ Karadâvî'nin naklettiğine göre Ebû Zehre, aslen Yahudi şeriatı olan bu hükmü Hz. Peygamber'in onayladığını sonra Nur suresindeki âyetle bu hükmün neshedildiğini söylemiştir. Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/271-273. Buna göre Hz. Peygamber bu hükmü onaylamışsa en azından celde âyeti ininceye kadar bu cezayı uygula(t)mış olmalıdır.

⁴⁰ Ebû Zehre, recm cezasının Hz. Mûsâ'nın getirdiği dinin bir hükmü olmadığını, Yahudiler tarafından ilave edildiğini kastediyorsa yaptığımız bu itirazı geri alıyoruz. Ancak kullandığı ibarelerden maksadının bu olmadığı anlaşılmaktadır.

celde âyetinden önce mi yoksa sonra mı recmettiği” sorusuna “bilmiyorum”⁴¹ şeklindeki cevabını Hz. Peygamber’in celde âyetinden önce recmettiğine işaret saymış⁴² sonra daha açık ibarelerle recmin sünnetle sabit olduğunu ve celde âyetiyle neshedildiğini belirtmiştir.⁴³ Bu çıkarımı doğru saydığımız takdirde -Hz. Peygamber’in rahmet sıfatı celde âyetinden önce veya sonra değişmeyeceği için- hem bu rivayeti delil saymak hem de rahmet peygamberi Hz. Muhammed’in bu cezayı uygulamış olmasını makul saymak arasında ciddi bir çelişki söz konusu olacaktır. Kaldı ki her iki fakihin de başvurduğu bu rivayette İbn Evfâ, Hz. Peygamber’in recmettiğini, ancak celde âyetinden önce mi yoksa sonra mı olduğunu bilmediğini ifade etmektedir.

Özetle gerek Ebû Zehre gerekse Karadâvî her ne kadar sonuç olarak bu mesele hakkında mezkûr kanaate ulaştıklarını ifade etseler de fikirlerinin net olmadığı açıktır. Yukarıda sözünü ettiğimiz boşluklara ilaveten, Karadâvî, zina fiilini irtikap eden kimse- nin, bu fiilini gizlemesi ve tövbe etmesinin daha uygun olacağı ilkesini anlatırken, Hz. Peygamber’in, Mâiz ve Gâmidîyeli kadını recmetmesi hadiselerini nakletmiştir.⁴⁴ Bu nakli, onun her ne kadar Ebû Zehre’nin görüşüne meylettiğini ihsas etse de recmin Hz. Peygamber tarafından ta’zîr cezası olarak uygulanmış olduğu kanaatinden hâlâ vazgeçmediğini göstermektedir. Bu tespitimizi doğrulayacak diğer bir veri şudur: Karadâvî, bu konuda isabetli bir karara varılabilmesi için fıkıh meclislerinin⁴⁵ ya da alanında uzman araştırmacıların her türlü baskıdan uzak bir şekilde meseleyi cesaretle ele almaları ve özetle şu soruları cevaplandırmaları gerektiğini belirtmiştir:

Recm rivayetleri mütevâtir mi yoksa âhâd mıdır?

Hz. Ali’nin “Allah’ın kitabına uygun olarak celde, sünnete uygun olarak da recmettim”⁴⁶ sözü ne anlama gelmektedir.

Hz. Peygamber’in recmettiği nakledilen vâkıalar celde âyetinden önce mi sonra mı gerçekleşmiştir?

⁴¹ Buhârî, “Hudûd”, 21 (No. 6813).

⁴² Zina suçuyla ilgili inen âyet ve hadisler arasındaki kronoloji için Bk. Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 3/139; Serahsî, *el-Mebsût*, 9/36-37.

⁴³ Ebû Zehre, *Zehretü't-tefâsir*, 5143.

⁴⁴ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 84-88.

⁴⁵ Karadâvî'nin, fıkıh meclisleri tarafından mutlaka ele alınmasını tavsiye ettiği meseleler arasında trafik kazaları kaynaklı ölümlerde kefarete ve diyetin taaddüdü ve hata ile öldürmede oruç tutamayan kimsenin altmış fakiri doyurmasının gerekli olup olmayacağı meselesi de yer almaktadır. (*Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 252-253). Ancak trafik kazalarına taalluk eden meselelerin bir kısmının İT'ye bağlı Uluslararası Fıkıh Meclisi tarafından ele alındığını ve önemli kararların çıkartıldığını belirtmek gerekir. Bk. Mecma'ü'l-fikhi'l-İslâmi'd-devlî, *Karârât ve tavsiyât* (1985-2019) (Cidde: y.y., 2022), 226-228, 415, 677-678.

⁴⁶ Buhârî, “Hudûd”, 21 (6812).

Recm hakkında tilâveti mensûh, hükmü bâki bir âyet gerçekten var mıdır?

Recm hakkında asırlardır yeni bir icthad neden ortaya konulmamıştır? Recmin hükmü hakkında ümmetin hakiki manada bir icmâi var mıdır?⁴⁷

Sorulardan da anlaşıldığı üzere, recm meselesinde sahâbeden itibaren Hâricîle-rinki hariç farklı bir yorumun ortaya çıkmadığını itiraf etmesi, Karadâvî'nin "ömrümün bu son demlerinde meylettiğim görüş budur" diyerek ulaştığı sonucun doğruluğu hususunda ciddi manada şüphe duyduğunu göstermektedir. Muhtemelen onu bu konuda tedirgin eden diğer bir husus da fikhî düşüncesini derinden etkilediğini dâima itiraf ettiği İbn Teymiyye'nin, İbn Hazm'ı tenkit ettiği bir mesele bağlamında, hicri ilk asırda dile getirilmemiş, başka bir ifadeyle ihtilafın bilinmediği bir konuda şaz bir görüşe sahip olmayı makbul saymadığını ifade eden şu sözleridir: "Müteahhir bir âlimin mütekad-dimûn âlimlerin söylemediği ve onlardan nakledilmeyen bir görüşü dillendirmesi onun hata ettiğinin delilidir. Ahmed b. Hanbel'in de dediği gibi 'Benimsediğin görüşü senden önce bir imam söylememişse o konuda konuşmaktan sakın'".⁴⁸

Mezkûr sorulara kendince ikna edici cevaplar bulamadan hayatının sonlarına doğru Ebû Zehre'nin görüşünü nasıl paylaştığı, bizce de Karadâvî'ye yöneltilebilecek haklı bir sorudur. Kanaatimizce Karadâvî, isabetli olup olmadığı bir tarafa Zerkâ'nın da⁴⁹ tercih ettiği gibi recmin ta'zîr olduğu görüşünde ısrar etseydi mezkûr tutarsızlıktan kendisini kurtarmış olurdu. Ancak o, Ebû Zehre'nin görüşünü benimseyerek zor olanı tercih etmiştir.

Konu ile ilgili bu değerlendirmeyi yapmakla birlikte bu meselenin çağımızda iza-hının kolay olmadığını, bu noktada hissedilen zorluğun, özellikle de Ebû Zehre, Zerkâ ve Karadâvî gibi samimiyetleri ve dine yapmış oldukları hizmetleri inkâr edilemeyecek ilim adamlarını farklı arayışlara yönelttiğini ve deliller açısından zayıf olsa veya fikhın diğer meselelerinde ortaya konulan çözümlerle tutarsızlık arz etse de onları yeni bir şey söylemeye ittiğini kabul etmek gerekir.⁵⁰

⁴⁷ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 75.

⁴⁸ Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhâfım İbn Teymiyye el-Harrânî, *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, nşr. Âmir el-Cezzâr - En-ver el-Bâz (Mansûra-Riyad: Dâru'l-vefâ, 2005), 21/290.

⁴⁹ Zerkâ her ne kadar ilgili nasların, recmin ta'zîr sayılması için imkân verdiğini belirtse de bu görüşünden tam da emin olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim tercih ettiği recmin ta'zîr sayılması yorumunun, nasların imkânları dışında olduğu gerekçesiyle reddedilmesi halinde, en azından Libya gibi kanunlarını Şerîata göre düzenlemek isteyen devletlerin, recim cezasını -şartların müsait olmadığını öngördüğü bu za-manda- kanuna dâhil etmemelerini önermiştir. Bk. Zerkâ, *Fetâvâ*, 394-395.

⁵⁰ Diğer taraftan mevzu bahis ettiğimiz mesele, Ebû Zehre'nin de 1972 öncesinde belirttiği gibi, Müslüman ülkeler tarafından dahi tatbik edilmeyen bir cezadır. Hz. Peygamber'den itibaren tatbik edildiği

1.2. Muhsan Kavramının Çerçevesi

İhsân (إحصان), zina ve kazf suçlarında terettüp eden cezanın değişmesine sebep olan anahtar kavramlardan birisidir. İhsân sıfatını hâiz kimseye muhsân (محصان) denilir. Fakihler zina suçu bağlamında zâninin muhsan sayılması için gerekli detaylar bir tarafa, bazı kriterlerde görüş birliği ederken bazılarında ise farklı kanaatlere sahip olmuşlardır. Görüş birliğinin oluştuğu kriterlerden birisi ihsân sıfatını kazanmış kimse zina fiilini işlediği sırada evli olmasa da muhsân sayılmasıdır. Bunun sonucu olarak, zâni, boşanmış ya da kocası/karısı vefat etmişse ihsân vasfını kaybetmez, dolayısıyla bu suçu sebebiyle recm cezasına çarptırılır.⁵¹

Karadâvî, kelimenin Kur'ân ve Sünnet'te, "İslâm", "hürriyet", "iffet" ve "evlilik" şeklinde dört anlamda kullanıldığını belirterek, mezheplerin ihsân kavramıyla ilgili düşüncelerini detaylara girmeden aktarmıştır. Akabinde Muhammed Reşîd Rızâ'nın, evliliğin, tarafları zinadan muhafaza eden bir kale olduğuna, buna binaen zina fiilinin irtikap edildiği sırada taraf(lar) evli değilse, muhsan sayılmayacağına, dolayısıyla bu suçu sebebiyle sadece celde cezasıyla yetinilmesi gerektiğine dâir görüşünü benimsediğini belirtmiştir.⁵² Aynı görüşü Zerkâ'dan da duyduğunu ifade etmiş,⁵³ İmâmiyye'nin de bu minvaldeki kanaatini zikrederek görüşünü teyit etmiştir.⁵⁴

Karadâvî'nin, *Fi'l-fikhi'l-cinâi* kitabındaki ifadeleri bu şekildedir. Ancak geçmişe yönelik fetvaları incelendiğinde hocanın bu konuda da görüş değiştirdiği ya da bir tereddüt yaşadığı anlaşılmaktadır. Zira 1999'da vefât eden Zerkâ'ya sağlık dilemesinden dolayı bu tarihten önce verdiği anlaşılan bir fetvasında, fakihlere göre evlilik hayatı yaşamış kimsenin muhsan sayılacağını, zina esnasında evli olmasının şart olmadığını kaydetmiş, tercihini yansıtan herhangi bir ifade kullanmadan Reşîd Rızâ'nın sözlerini naklederek, aynı görüşü Zerkâ'dan da duyduğunu belirtmiştir.⁵⁵ Bütün bunlar onun muhsan kavramına dört mezhepten farklı bir anlam yüklediğine delâlet etmektedir.

nakledilen vâkıalarda ise neredeyse suçların tamamı şahitlerin şahadetıyla değil, sanıkların itiraflarıyla sübut bulunmuştur. Buna binâen meseleyi alenen tartışmaya açmanın bir faydası yoktur.

⁵¹ Konu hakkındaki görüşler için bk. Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'î*, 7/37-38; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/218-220; İbn Kudâme, *eser adı*, 12/314-319; Râfî, *Fethu'l-azîz*, 11/281-283.

⁵² Muhammed Reşîd Rıza, *Tefsîrî'l-menâr* (Mısır: el-Hey'etü'l-âhmedî'l-Kitâb, 1990), 5/21.

⁵³ Zerkâ'nın bu konudaki görüşü için bk. Zerkâ, *Fetâvâ*, 392.

⁵⁴ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 60-62, 94; a.mlf., *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/273. Şiâ'nın bir diğer fırkasına mensup Zeydî fakihlere göre ise muhsan zaninin cezası celdeye ek olarak recmdir. Detaylı bilgi için bk. Fatih Yücel, *Müeyyed-Billâh ve Zeydî/Hâdevî Fıkhu* (Ankara: Kitâbe yayınları, 2022), s. 125.

⁵⁵ Yûsuf el- Karadâvî, *Fetâvâ muâsıra* (Beirut: ed-Dâru's-Şâmîyye, 2022), 46/581-582. Karadâvî, zikretme de Ebû Zehre'nin de aynı görüşü paylaştığını burada belirtmek gerekir. (Ebû Zehre, *el-Ukûbe*, 92-93). Recm cezasının tatbikinde aranan ihsân şartının, mezkûr fakihler tarafından bu şekilde yorumlanması, suç

1.3. Hırsızlık Suçunda Çalınan Malın Nisabının İctihadla Belirlenmesi

Hırsızlık suçuna verilen el kesme cezasının tatbik edilebilmesi için çalınan malın belli bir değere (nisâb) ulaşmış olması gerektiği hususunda şaz sayılan bazı görüşler bir tarafa fakihler ittifak etseler de bu değer ne kadar olacağı noktasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.⁵⁶ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî* adlı eserinde fakihlerin bu konudaki görüşlerini özet olarak aktarmış,⁵⁷ hadislerde yer alan mezkûr rakamları Hz. Peygamber'in devlet başkanı/hâkim sıfatıyla takdir ettiğini, bunların taabbudî olmadığını, hırsızlık haddinin uygulanacağı malın değerinin zaman ve mekâna göre değişebilecek şekilde bilirkişiler marifetiyle takdir edilebileceğini bunun da kamu otoritesi tarafından kanunlaştırılacağını belirtmiştir.⁵⁸

Karadâvî'nin bu görüşü, iki açıdan problemlili gözükmektedir. Öncelikle fakihler her ne kadar hırsızlık nisabının tayininde ihtilaf etseler de hadis rivayetlerinde yer alan miktarları taabbudî saymışlardır. Hz. Peygamber'in bazı tasarruflarını devlet başkanı/hâkim sıfatıyla icra ettiği ilkesi prensip olarak kabul görmüş olsa da⁵⁹ bu meseledeki takdirini şâri vasfıyla ortaya koyduğu hususunda farklı bir görüş nakledilmemiştir. İkinci olarak, fakihler "mukadderât/mekâdîr" terimiyle tanımlanan miktarlara taalluk eden hükümlerin ictihada kapalı olduğu (tevkîfî) hususunda ilkesel olarak görüş birliği içindedirler.⁶⁰ Ayrıca, hırsızlık nisabının, zaman ve şartlara göre değiştiğinin kabul edilmesi, zekât nisablarını ya da zekât olarak verilecek miktarı da⁶¹ tartışmaya açabilir. Bunlardan birinin ukûbât diğeri ibadet olduğu, dolayısıyla hırsızlık nisabıyla zekât nisabının farklı olduğu teziyle söz konusu problemi aşmak kolay değildir. Bunların

sabit olsa da bu cezanın tatbik alanını ciddi manada daralttığı için önemlidir. Ancak bu görüşün sünnî mezhepler arasındaki yerleşik görüşe muhalif olduğunu belirtmek gerekir.

⁵⁶ Bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/230-231. Ayrıca bk. Fehd b. Abdirrahmân el-Meş'al, "Nisâbü'serika ve mekâdirühâ'l-muâsıra", *Mecelletü Vizâreti'l-adl* 36 (1428/2007), 77-124.

⁵⁷ Görüşler için ayrıca bk. Ebû Zehre, *el-Ukûbe*, 119-120.

⁵⁸ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 109-113. Kadim fakihlerden, Karadâvî'nin görüşüne benzer bir yorumu tespit edemezsek de bu yorumun Ahmed Fethî Behnesî gibi İslâm Ceza Hukuku alanında çalışmış çağdaş bazı fakihler tarafından da benimsendiğini ifade edebiliriz. Bk. Ahmed Fethî Behnesî, *el-Ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Beyrut: Dâru's-şurûk, 1983), 104. Konu hakkındaki çağdaş görüşler için ayrıca bk. Sabri Erturhan, "Hırsızlıkta Nisabın Güncellenmesi Konusunda Bir Deneme", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 271-274.

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'î*, 6/194-195, 7/115.

⁶⁰ Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 3/143, 9/17, 10/51, 10/78, 26/78. Ayrıca bk. Ebû Abdillâh Bedrüddîn ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhîd fi usûli'l-fikh* (Mısır: Dâru'l-kütübî, 1994), 7/67-74, 79-81.

⁶¹ Karadâvî'nin, ödenmesi gereken zekât miktarının değişmesini teklif eden Pakistanlı fikir adamı Fazlurrahman'a (1919-1988) ümmetin geleneğine odaklanarak yönelttiği sert eleştirileri, miktara taalluk eden hükümlerin kıyasa/ictihada kapalı olduğu hususunda kendisinin de hassas olduğuna işaret etmektedir. Bk. Yûsuf el-Karadâvî, *Fikhu'z-zekât* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022) 13/318-320.

ötesinde, farklı iktisadî koşullar söz konusu olmasına rağmen tarihsel süreç içinde hırsızlık haddinde nisâbın şartlara göre değiştirilmesini teklif eden bir fakihe ya da uygulamaya rastlanmamıştır. Nitekim günümüzde fakihlerden nakledilen görüşlerden birinin tatbik edilmesinde tecrübe edilmiş bir sorundan da söz etme imkânı şu an için yoktur.⁶² Dolayısıyla bu konudaki yerleşik görüşten ayrılmanın ne ilmî ne de amelî bir faydasından söz edilebilir.

1.4. Sarhoşluk Haddi

Fıkıh mezhepleri, sarhoşluk suçuna verilen cezanın had olarak tatbik edileceği konusunda müttelik olsalar da cezanın miktarı hususunda ihtilaf etmişlerdir.⁶³ Burada önemli olan, bu cezanın had sayılması ve mezheplere göre değişse de hâkim önüne geldikten ve sabit olduktan sonra uygulanma zorunluluğu bulunmasıdır.

Sarhoşluk cezasına dair farklı icthadları inceleyen Karadâvî, Şevkânî ve Sıddîk Hasan Hân'ın bu cezanın ta'zîr olduğu hususundaki görüşüne yer vermiş ayrıca Hz. Peygamber ve Hz. Ömer dönemine kadar bu cezanın uygulama biçimindeki farklılıklara dikkate çekerek, bu farklılıkların had cezasının karakterine uymadığını, kendisinin de aynı kanaatte olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴ Bu cezanın had olduğu hakkında ileri sürülen icmâ iddialarını, Taberî (ö. 310/923) ve İbnü'l-Münzir'in (ö. 318/930) ta'zîr cezası olduğu kanaatinde olan bazı fakihlerden naklettikleri görüşlere binâen makbul görmemiş olsa da bu iddiayı da ihmal etmemek için 40 celdenin had, Hz. Ömer'in ilave ettiği miktarın ise ta'zîr olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁵ Bir başka eserinde ise iddia edilen icmân mesnedinin maslahat olabileceğini, maslahat değişmişse farklı bir ceza verilebileceğini kaydetmiştir.⁶⁶

Behnesî gibi alan uzmanlarından bazıları da sarhoşluk cezasının had olmadığı, zaman ve şartlara göre kamu otoritesinin caydırıcı uygun bir ceza koyabileceğini değerlendirmişlerdir.⁶⁷ Behnesî'nin de vurguladığı gibi, bu cezanın ta'zîr sayılması halinde

⁶² Osmânî'nin ifadesine göre Pakistan Devleti, Hanefî mezhebinin icthadını benimseyerek hırsızlık nisabını bir dinar (yaklaşık 4,5 gram) olarak belirlemiştir. Sudan'da önceleri Hanbelî mezhebinin görüşü esas alınarak çeyrek dinar belirlenirken 1991 yılında bu madde Pakistan'da olduğu gibi 1 dinar olarak tadel edilmiştir. Bk. Muhammed Takî el-Osmânî, *Makâlâtü'l-Osmânî* (Karaçi: Mektebetü Meârifî'l-Kur'ân, 2014), 1/295-296.

⁶³ Görüşler için bk. Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/113; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/227-228.

⁶⁴ Karadâvî, *Fî'l-fıkhi'l-cinâî*, 153-155.

⁶⁵ Karadâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb*, 76/266.

⁶⁶ Yûsuf el-Karadâvî, *Fî usûli'l-fıkhi'l-müyesser* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 33/62, 64.

⁶⁷ Behnesî, *el-Ukûbe*, 118-119. Aynı kanaati paylaşan diğer âlimler ve bazı uygulamalar için bk. Ahmed Yûsuf Samâdî, "Ukûbetü şüribil-hamr beyne'l-had ve't-ta'zîr", *Mecelletü Câmîati'l-Melik Suûd* 16/1 (2003), 589-618;

celde de ısrar etmenin de bir anlamı kalmayacaktır. Buna ilaveten, ta'zîr sayılacaksa, hâkime affetme ya da bir mülâhazayla uygulamama yetkisi verileceği de unutulmamalıdır. Bu sebeple Karadâvî'nin, bu cezayı ta'zîr kabul etmesi ancak had saymanın da mümkün olduğunu ifade etmesi bir tereddüt yaşadığını göstermektedir. Ancak sonuçları ciddi manada farklı olacağından bu konuda net bir görüş ortaya koymanın önemi açıktır.

1.5. Uyuşturucu Kullanan ve Ticaretini Yapanın Cezası

Karadâvî, şarap içmenin haramlığı ve cezası hakkındaki görüşünü kaydettikten sonra farklı adlarla anılan uyuşturucu maddeleri kullanmanın da haram olduğunu pek çok gerekçeyle açıklamıştır. Bu tür maddeleri kullanan kimseye zaman ve zemine uygun ta'zîr cezası verilmesi, reklamını ve ticaretini yapan kimsenin de yine ta'zîren ölüm cezasına çarptırılması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸ Cezası nasla belirlenmemiş suçlara, suçla ceza arasındaki orantı, cezanın caydırıcılığı, mağdurların ve toplum vicdanının tatmin olması gibi esaslar dikkate alınarak zaman ve zemine uygun cezaların verilebileceği hususunda fakihlerin ortak kanaati vardır. Bu gerekçelerle Karadâvî'nin bu konuda yaptığı teklif kanaatimizce kıymetlidir.

1.6. Mürtedin Cezası

Karadâvî'nin İslâm Ceza Hukukuna ilişkin tetkik ettiği önemli meselelerden birisi de mürtedin cezasıdır. Bu meseleyi *Cerîmetü'r-ridde ve ukûbeti'l-mürted* isimli eserinde müstakil olarak, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*'sinde ise nispeten geniş sayılabilecek bir şekilde ele almıştır.

Karadâvî, detayları bir tarafa dört mezhebe ilaveten, Zâhirî, İbâzî, İmamiyye ve Zeydiyye'nin mürtedin cezasının ölüm olduğu hükmünde ittifak ettiklerini belirtmiş ve bu görüşün hadis rivayetlerinden delillerini zikretmiştir. Onun bu konudaki görüşlerinin mihenk noktasını irtidâdı, galîz ve hafîf şeklinde tasnif etmesi fikri oluşturur. İrtidâd ettikten sonra, İslâm'a düşmanlık eden, küfrün ve ilhâdın propagandasını yapan mürtedi “el-mürteddü'l-mücâhir”, “el-mürteddü'd-dâiye”, “el-mürteddü'l-muâlin” isimleriyle nitelemiş, bu kişinin cumhurun görüşüne göre ölüm cezasına çarptırılması gerektiğini, bu konuda asla müsamaha gösterilemeyeceğini vurgulamıştır.⁶⁹ Buna

Mehmet Koç, “Osmanlı Ceza Hukukunda Sarhoşluk Veren İçecekleri İçme Suçu ve Cezaları”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 19/2 (Aralık 2019), 744-753.

⁶⁸ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 160-161.

⁶⁹ Karadâvî, propagandacı mürtede Selman Rüşdi örneğini vermiştir. Afganistan'da on yıl süren iç savaşların sebebinin de irtidat ederek Sovyetlere giden ve orada sosyalizmi öğrenerek ülkelerine dönüp kendi halklarına karşı savaş açan bazı grupların yaptıklarıyla açıklamıştır. Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 208-209.

mukabil kendisine göre fikri sebeplerle dinden dönen ancak İslâm'a düşman olmayan, küfrün propagandasını yapmaktan kaçınan mürtede ise gerek görülüyorsa uygun bir ta'zîr cezası verilebileceğini, ancak ölüm cezasına çarptırılmayacağını, bu kişinin cezasının âhirete bırakılacağını ifade etmiştir.⁷⁰ Yaptığı tasnifte hafif riddet olarak nitelediği irtidat halinde ölüm cezasının verilmesinin gerekli olmadığına Abdürrezzâk (ö. 211/826) ve Beyhakî'nin (ö. 458/1066) naklettikleri Hz. Ömer'in hükmünü ihtiva eden şu rivayeti gerekçe göstermiştir: Hz. Ömer (r.a.), Tüster bölgesinden kendisini ziyarete gelen heyete, İslâm'dan irtidat ederek müşriklere katılan Bekr b. Vâil Kabilesi'ne mensup altı kişinin durumunu sorunca, bu şahısların yapılan bir çarpışmada öldürüldüklerini öğrendi. Hz. Ömer'in buna üzüldüğünü hisseden Enes, "öldürülmelerinden başka bir çıkış yolu var mıydı?" diye sorunca Hz. Ömer, "evet, bana gelseydiler, onları İslâm'a davet ederdim. Kabul etmezlerse onları hapsederdim" demiştir. Karadâvî, İbrâhîm en-Nehâî (ö. 96/714) ve Sevrî'nin (ö. 161/778) Hz. Ömer'in bu hükmünü benimsediklerini ve Sevrî'nin "İslâm'a dönmezlerse tövbe etmeleri ümit edildiği sürece onlara zaman tanınır"⁷¹ dediğini nakletmiştir.⁷²

1.7. Kadının Diyeti

Karadâvî'nin İslâm Ceza Hukukuna ilişkin tartışmalara sebep olan görüşlerinden birisi de erkekle kadının diyetinin eşit olduğuna dâir kanaatidir.⁷³ Daha önce de ifade

⁷⁰ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 201-207. Benzer bir tasnifi çağımızın önde gelen fakihlerinden Bûtî (1926-2013) ve usûl-i fıkıh ilmindeki derinliğiyle tanınan Tâhâ Câbir el-Ulvânî (1935-2016) de yapmıştır. Bûtî, İslâm'da savaşın sebebinin küfür değil düşmanlık olduğu gibi mürtedin cezasının da küfür sebebiyle değil düşmanlığı sebebiyle verildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, sırf fikri sebeplerle dinden çıkmış ancak irtidatını ilan etmekten ve küfrün propagandasını yapmaktan kaçınan şahsın "*Dinde zorlama yoktur*" (Bakara, 2/256) âyetinin kapsamında kalacağı ve cezalandırılmayacağını ifade etmiştir. Bk. Muhammed Saîd el-Bûtî, *el-Cihâd fi'l-İslâm keyfe nefhemuhû ve keyfe nümârisuhû* (Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1993), 210-216. Ulvânî de, sırf fikrî bir sebeple İslâm'dan çıkmış kimsenin cezalandırılmayacağını belirtmiştir. Bk. Tâhâ Câbir el-Ulvânî, *Lâ ikrahê fi'd-dîn: İşkâliyyetü'r-ridde ve'l-mürteddîn min sadri'l-İslâm ile'l-yevm* (Mağrib: el-Merkezü's-sekâfi'l-arabî, 2014), 19-22.

⁷¹ Rivayetler için bk. Ebûbeker Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), 10/165-166 (18696-97).

⁷² Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 205-207.

⁷³ Karadâvî, Mustafa Zerkâ, Muhammed Gazzâlî, Muhammed el-Mübârek (ö. 1912/1981), Maruf ed-Devâlîbî (1907-2004) gibi âlimlerin katıldığı bir toplantıda Gazzâlî'nin, kadının diyetinin erkeğinkine eşit olduğu görüşünü savunduğu için ciddi manada eleştirildiğini, Gazzâlî'yi, aksi görüşü ispatlayan âyet, hadis ve icmâ bulunmadığı saviyla kendisinin savunduğunu belirtmiştir. (Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâî*, 299-300) Karadâvî bu toplantının tarihiyle ilgili net bir tarih zikretmese de Muhammed el-Mübârek'in vefat tarihi olan 1981 öncesi olduğu kesindir. Mez-kûr toplantıdan bahseden Muhammed Gazzâlî ise Devâlîbî'nin de kendisiyle aynı kanaati paylaştığını, hatta Pakistan Ceza Hukuku'nu düzenleyen heyet üyelerinden birisi olarak bu görüşü kanunlaştırdıklarını söylediğini nakletmiştir. Bk. Muhammed Gazzâlî, *es-Sünnetü'n-ne-beviyye beyne ehli'l-fikh ve ehli'l-hadis* (Kahire: Dâru's-şurûk, ts.) 26.

edildiği üzere onun bu görüşü, Katar Devleti tarafından kanunlaştırılarak uygulanmıştır. Karadâvî bu meseledeki görüşlerini *Fi'l-fikhi'l-cinâi* kitabından önce 1993 yılında neşrettiği *Melâmihu'l-müctemai'l-İslâmî* ve “hocam” dediği Muhammed Gazzâlî (ö. 1917-1996) hakkında 1999'da kaleme aldığı *eş-Şeyhu'l-Gazzâlî kemâ araftuhû* kitabında ele almıştır.⁷⁴ Sahâbe döneminden itibaren yerleşik hale gelmiş ve yüzyıllardır uygulanan görüşten ayrıldığı bu meseleyi yeniden tartışmaya açmasını, kadim zamanlarda kadının hata yoluyla öldürülmesi hadisesinin sık karşılanan bir durum olmadığı, bu nedenle de fakihlerin bu konuda yeni bir ictihad etme ihtiyacı duymadıkları, günümüzde ise özellikle de trafik kazaları sebebiyle bu durumun sıklıkla yaşandığını, buna binâen meseleyi hem İslâm'ın kadına verdiği değer hem de çağın ruhuna uygun bir şekilde yeniden ele alma ihtiyacının hasıl olduğu düşüncesiyle açıklamıştır.

Karadâvî, bu görüşünü serdetmeden önce sekiz sünnî ve diğer fıkıh mezheplerinin kadının, diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olduğu hükmünde ittifak ettiklerini, bu hükmün icmâ ile de sâbit olduğunu iddia eden fakihlerin bulunduğunu belirtir.⁷⁵ Tabiatıyla bu durumda meseleyi yeniden ictihada açmak ve yeni bir şey söyleyebilmek için öncelikle icmâ iddialarını çürütmenin ve meselenin ictihada açık olduğunu ispat etmenin gerekliliğinin farkındadır. Nitekim kendisi de konuyu tartışmadan önce şeriatla ictihada açık ve kapalı olan alanlarla (müctehedün fih) ilgili bir giriş yaparak, usûl-i fıkıhta malum olan ilgili hükümleri özetlemiştir.

Karadâvî, evvel emirde Kur'ân-ı Kerîm'in ilgili âyetini⁷⁶ tahlil ederek, âyette erkekle kadının diyeti arasında bir ayırım yapılmadığını belirtmiş, erkeğin kadın mukabilinde kısâs yapılacağı hususunda günümüze kadar farklı bir görüşün nakledilmediğini, uhrevi mesuliyet bakımından da erkekle kadını öldürme arasında bir farkın bulunmadığını ilgili âyetlerin umum lafızlarıyla izah etmiştir.⁷⁷ Hz. Peygamber'in hadislerinde

⁷⁴ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 306-307; Yûsuf el-Karadâvî, *Melâmihu'l-müctemai'l-İslâmî ellezî neşsudahû* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 4/367; Yûsuf el-Karadâvî, *eş-Şeyhu'l-Gazzâlî kemâ araftuhû* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 70/229-231.

⁷⁵ Karadâvî, bu meselede icmâdan bahseden fakihlerden sadece İbnü'l-Münzir ve İbn Abdilber'i saymıştır. (Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 269-271). Onun bu konudaki görüşlerine eleştirel bir kitap yazan Katarlı hâkimlerden Saîd el-Büveydî, Şâfiî'den başlayarak, içinde İbn Hazm ve İbn Teymiyye gibi icmâ konusunda müteşeddît sayılan fakihlerin de bulunduğu yirmi âlimin, kadının diyetinin erkeğinkinin yarısı olduğu hükmü hakkında icmân vâki olduğunu naklettiklerini belirtmiştir. Bk. Saîd el-Büveydî el-Mirri, *Tensîfü diyeti'l-mer'e fi's-şeriatil-İslâmiyye* (Ammân: Dâru'l-feth, 2011), 24-25. Karadâvî, Büveydî'nin kendisini eleştiren bu çalışmasına muttali olmuş (Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 287) ancak, kendisinden icmân nakledildiği yirmi fakih hakkındaki sözleri hakkında bir şey demeden sadece İbn Uleyye ve el-Esamm üzerinde durarak, bu iki zatın müctehid olduğunu ispatlamaya çalışmakla yetinmiştir.

⁷⁶ en-Nisâ 4/92.

⁷⁷ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 273-276.

ise Beyhakî'nin “*Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır*”⁷⁸ şeklinde rivayet ettiği hadisten önce kütüb-i tis'a yazarları da dâhil muhaddislerin bu manada bir rivayette bulunmadıklarını, Beyhakî'nin rivayetinin ise hadisin senedindeki bazı râviler sebebiyle zayıf sayıldığını ifade etmiştir. Bundan hareketle Karadâvî, gelenekteki yerleşik görüşün hadisten de mesnedinin bulunmadığını kaydetmiştir.⁷⁹ Bu hükmün icmâ ile sâbit olduğu iddiasını tahlil etmeden önce de icmân hücciyeti hakkında diğer eserlerinde de tekrar ettiği bazı hususları gündeme taşımıştır. Şevkânî'nin icmâa dâir değerlendirmelerini aktardıktan sonra özellikle de vukuu kaynaklı şüpheleri öne çıkartarak, şer'î delillerin üçüncüsü sayılan bu delili sadece nazariyatta kalan ve vâkıada karşılığı olmayan farazi bir delil gibi tasvir etmiştir.⁸⁰

Mezkûr hüküm hakkındaki icmâ iddiasına⁸¹ cevap verirken, İbn Uleyye (ö. 193/809) ve Ebû Bekr el-Esamm'ın (ö. 200/816) kadının diyetinin erkeğinki kadar olduğuna dâir görüşlerini zikretmiş, bu iki imamın muhalif olduğu bir görüş hakkında icmâdan bahsedilemeyeceğini ifade etmiştir. Bu konuda sahâbenin icmâ ettiği iddiasını da anlamsız bulan Karadâvî, tek bir sahâbîden dahi sahih ve sarîh olarak, kadının diyetinin erkeğinkinin yarısı olduğu hükmü hakkında bir görüşün nakledilmediğini belirtmiştir. Bu arada icmân Kitab ve Sünnetten mutlaka bir mesnedinin bulunması gerektiğini, halbuki mezkûr icmân böyle bir mesnedi olmaması bir tarafa,⁸² Kur'ân'ın zâhir hükmüne de muhalif olduğunu beyan etmiştir.⁸³ Ardından kadının diyetini, erkekle kız

⁷⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2003), 8/166 (16305-6).

⁷⁹ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 276-280, 285-286.

⁸⁰ Bu münasebetle usulcüler tarafından tartışıldığını belirttiği şu soruları ortaya atmıştır: İcmân gerçekleşmesi mümkün müdür? Mümkün ise fiilen oluşmuş mudur? Fiilen oluşmuşsa bu bilgi bizlere nasıl ulaşmıştır? Fiilen mevcut olsa da şer'î bir delil midir? Bk. Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 280-283. Karadâvî'nin, Şevkânî'nin sözlerini herhangi bir izah getirmeden aktarması, okuyucu nezdinde onun icmâ vâkıada karşılığı olmayan bir delil gibi ya da Ahmed Muhammed Şâkir'in sarahaten belirttiği gibi “hayal ürünü” (Bk. Ahmed Muhammed Şâkir, *Nizâmü't-talâk* (Kahire: Mektebetü's-sünne ts.), 67-69) gördüğü izlenimini oluşturmaktadır. Ancak icmâa ilişkin daha önce farklı kitaplarından naklettiğimiz görüşleri, icmâ delil olarak gördüğünü ve pek çok meselede icmâa başvurduğunu göstermektedir. Bu konudaki genel tavrından, fıkha bütüncül bir açıdan bakmadığı, tutarlılık hassasiyeti gözetmeden her meseleyi müstakil bir şekilde incelediği anlaşılmaktadır.

⁸¹ Bu hüküm hakkında dört mezhebin, müfessir ve muhaddislerin görüşleri için bk. Ahmed b. Abdilazîz el-Mübârek, *Diyetü'l-mer'e fi'l-fikhi'l-İslâmî* (İmârât: Dâru zafir, 1981), 5-28.

⁸² Usul ilminde bilindiği üzere, icmân senedinin bulunmasıyla bu senedin zikredilmesi arasında bir telâzum yoktur. İcmân mutlaka bir senedi vardır. Aksi halde nesilden nesile bir hükmün uygulanması mümkün değildir. Ancak icmâ edilmiş olması, senedini ayrıca zikretmeye gerek bırakmaz. Bk. Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddin et-Teftâzânî, *et-Telviḥ ilâ keşfi ḥaḳâ'iki't-Tenḳiḥ* (Mısır: Mektebetü Sabîh, ts.), 2/102-103.

⁸³ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 280-288.

kardeşi arasındaki miras dağılımına kıyas edenlere cevaplar vererek, bu kıyasın yerinde olmadığını, kıyas edilecekse her ikisi de cinayetle alakalı olduğu için erkeğin kadın muhabilinde kısas edilmesi hükmüne kıyas edilmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir.⁸⁴ Konu hakkında nakledilen sahâbe kavillerine cevaben öncelikle sahâbe kavlinin hüccet olmadığını, Şevkânî'den naklettiği görüşlerle ispatlamaya çalışmış, ayrıca onlardan bu konuda nakledilen rivayetlerin zayıf olduğunu dolayısıyla bu hükmü mesnet teşkil edecek derecede olmadığını söylemiştir.⁸⁵ Özetle ona göre bu hükmün, Kur'ân, Sünnet, icmâ, kıyas ve sahâbî kavlinen bir dayanağı bulunmadığı gibi, muteber bir maslahat zemini de yoktur.⁸⁶

Karadâvî, deliller açısından meseleyi tartıştıktan sonra çağdaş fakihlerden Muhammed Reşîd Rızâ,⁸⁷ Mahmûd Şeltût (1893-1963),⁸⁸ Ebû Zehre⁸⁹ ve Muhammed Gazzâlî'nin⁹⁰ de bu görüşü paylaştıklarını belirtmiştir. Ancak Şeltût ve Gazzâlî'nin bu hükme bir ya da birkaç cümle dışında değinmediklerini belirtmek gerekir. Reşîd Rızâ'nın konuyla ilgili beyanları hakkında farklı çıkarımlar da yapılmıştır.⁹¹ Bunları dikate alarak, bu meselenin teorisyeninin Karadâvî olduğu pekâlâ söylenebilir.⁹²

Esasen, Karadâvî'nin, bu mevzu bağlamında icmâ ile ilgili değerlendirmeleri, İbn Hazm, İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim gibi kadim fakihlerle 20. yüzyılda onların izlerini takip eden bazı âlimlerin, hicri ikinci asırdan günümüze, gelenek haline dönüşen, dolayısıyla icmâyyla sâbit olduğu kaydedilen meselelere yaklaşımlarına oldukça benzemektedir. Bu yaklaşımın özünü, usûlî manada icmâ bulunmasa da ümmetin yüzyıllardır uyguladığı ve gelenek haline getirdiği hükümleri, sahâbeden başlayarak farklı kanaate sahip, sayısı kimi zaman son derece az âlimlerin mevcudiyetini öne sürerek, ihtilafı olarak takdim etmek, böylelikle yeni icthatlara zemin açmak oluşturmaktadır. Bunun için İbn Hazm'ın yaptığı gibi, Hz. Peygamber'i bir defa görmüş ve ondan birkaç şey öğrenip

⁸⁴ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 289-290.

⁸⁵ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 293-301.

⁸⁶ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 306.

⁸⁷ Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 5/273.

⁸⁸ Bk. Mahmûd Şeltût, *el-İslâm akîde ve şerîa* (Kahire: Dâru's-şurûk, , 2001) 416.

⁸⁹ Bk. Ebû Zehre, *el-Ukûbe*, 506-507.

⁹⁰ Gazzâlî, *es-Sünnetü'n-nevebiyye*, 25-26.

⁹¹ Reşîd Rızâ, kadının diyeti meselesine bir iki cümleyle değinmiş, "âyetin zâhirine göre kadınla erkeğin diyeti arasında bir fark yoktur" demiştir. Karadâvî, onun bu ifadesinden kadının diyetinin erkeğinkine eşit olduğu çıkarımını yaparken, diğer bazı araştırmacılar Reşîd Rızâ'nın, dört mezhebin görüşünü benimsediğini çıkartmışlardır. Bk. Ahmed b. el-Mübârek, *Diyetü'l-mer'*, 34. Kanaatimizce Reşîd Rızâ'nın sözlerinin yorumu hususunda Karadâvî haklı gözükmektedir.

⁹² Karadâvî'nin bu meseleyi kendisiyle müzakere ettiği Mustafa Zerkâ bu konuda geleneğin görüşünü isabetli bulmuştur. Bk. Zerkâ, *Fetâvâ*, 389-390

memleketine dönmüş sahâbîleri de müctehid sayıp,⁹³ tâbiünden fıkıh ilmiyle tanın-sın/tanınmasın farklı görüşteki şahısları öne çıkartarak meselenin ilk dönemlerden iti-baren tartışmalı olduğunu ispatlamaya çalışmak bu yaklaşıma sahip ilim adamlarının genel tavrı olmuştur.

Karadâvî'nin bu konudaki görüşü ve dayandığı gerekçeleri özetle yukarıdaki gi-bidir. Meseleye yaklaşımına bakılınca, kadının diyetinin erkeğin diyetiyle eşit olduğu hükmüne önceden kani olduğu ve incelediği delilleri bu gözle yorumladığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Konunun başında ifade ettiğimiz üzere, onun bu görüşü ilim dünya-sında ciddi bir yankı uyandırmış, hakkında eleştirel pek çok çalışmanın yapılmasına zem-in hazırlamıştır.⁹⁴ Bu çalışmaların ortak noktasını, sahâbeden günümüze süregelen uygulamanın önemine yapılan vurgu oluşturmaktadır. Bunun yanında Ebû Zehre ile Ka-radâvî'nin icmâ iddiasını çürütmek için farklı görüşleri benimsediklerini ifade ettikleri İbn Uleyye ve Ebû Bekr el-Esamm'ın müctehid olup olmadıkları bir tarafa, kendilerin-den önce icmâin gerçekleşmesinden dolayı bu şahısların farklı görüşlerinin icmâa zarar vermeyeceği tezleri eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Buna ilaveten mezkûr ya-zarlar, Karadâvî'nin, bu görüşün kendilerine nispet edildiği sahâbeden gelen rivayetleri zayıf sayma çabasını tenkit ederek, aksini ispatlamaya çalışmışlardır.⁹⁵

Bu bağlamda Karadâvî'nin burada tahlil ettiğimiz görüşlerine ve görüşlerini inşa ederken izlediği yönteme yönelik genel bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

2. Değerlendirme

Karadâvî, özellikle de icmâa muhalefet ettiği noktasında kendisine yöneltilen eleştirilere, tartışmaya mahal hükümler hakkında icmâ iddialarının mesnetsiz oldu-ğunu belirtmek suretiyle cevap verir. Ona göre, icmâa muhalefet ettiğine yönelik

⁹³ İbn Hazm'ın bu konudaki görüşleri için bk. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. İbn Hazm, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Dâru'l-âfâki'l-cedîde, ts.), 5/89-90, 91, 92, 94.

⁹⁴ BAE Yargıtay Başkanı Ahmed el-Mübârek, Karadâvî, bu konudaki görüşlerini neşretmeden önce Ebû Zehre ve Mahmûd Şeltût'un görüşlerini tenkit etmek amacıyla *Diyetü'l-mer'e fi'l-fikhi'l-İslâmî* adıyla 70 sayfalık bir kitap kaleme almıştır. Karadâvî ve aynı kanaati paylaşan diğer çağdaş fakihlerin görüşlerini desteklemek için çalışmasına başladığını ifade eden Ârif İzzeddîn Hassûne ise çalışmasının sonunda ge-lenekte yerleşik görüşün haklı olduğu sonucuna vardığını belirtmiştir. Bk. el-Büveydî, *Tensîfü diyeti'l-mer'e*, 22-32; Ârif İzzeddîn Hassûne, "Mikdâru diyeti'l-mer'eti'l-hurrati'l-müslime fi'n-nass ve'l-icmâ", *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fi'd-dirâseti'l-İslâmiyye* 7/1 (2011), 153. Bu iki eser dışında Karadâvî'nin bu konudaki görüşlerini eleştirmek üzere yazılan diğer eserlere muttali olunmuş ancak benzer gerekçeleri tekrar et-tikleri için burada anılmamıştır.

⁹⁵ Hassûne, "Mikdâru diyeti'l-mer'e", 167-172. Karadâvî'nin yukarıda zikredilen görüşleriyle icmâa muha-lefet ettiği diğer bazı görüşlerin eleştirileri için bk. Mustafa Beşîr et-Tırablusî, *Menhecü'l-bahs ve'l-fetvâ fi'l-fikhi'l-İslâmî beyne indibâti's-sâbikin ve'z-tırabî'l-muâsirîn: es-Seyyid es-Sâbık ve'l-Üstâz el-Karadâvî nemüzeccen* (Amman: Dâru'l-Feth, 2010), 316-344.

kendisine yapılan bu tenkitler, geçmişte İbn Teymiyye'ye de yapılmış, özellikle de üç talâk, muallak ve üzerine yemin edilen talâkla ilgili görüşlerinde, İbn Teymiyye icmâa muhalefetle suçlanmış hatta bu sebeple zindana atılmıştır.⁹⁶ Anladığımız kadarıyla Karadâvî, talâk mevzuunda İbn Teymiyye'nin görüşlerini benimseyen ve ona göre fetva veren kimselerin, bu meselede aynı yöntemi uyguladıkları halde kendisini eleştirmelerini tutarlı bulmamaktadır. Kanaatimizce Karadâvî bu serzenişinde haklıdır. Zira bu veya farklı bir konuda önemli olan ulaşılan sonuç değil, sonuca ulaşırken kullanılan yöntemdir. İbn Teymiyye ve takipçileri de kendilerinden önce yerleşik hale gelen görüşlerden ayrıldıkları ictihadlarında, Karadâvî'nin bu meselede izlediği yöntemi izlemişlerdir. O halde problemi şu veya bu meselede ulaşılan sonuçta değil yöntemin kendisinde aramak gerekir.

Esasen bu yöntem kullanılarak, on dört asırdır yerleşik hale gelmiş ve aksine ihtimal verilmeyen pek çok uygulamanın yeniden ictihada açılması ve farklı bir görüşe ulaşılması mümkündür. Diğer bir ifadeyle bu anlayış ve yaklaşımla "zarûrât-ı dîniyye" diye bilinen, İslâm'ın temel ilkeleri dışındaki tüm meselelerin yeniden ictihada açılması ve farklı bir görüş ortaya konulması imkân dahilindedir. Zira hicri birinci asırdan itibaren günümüze kadar bütün Müslümanların uygulamasına dönüşmüş ve amelî bakımdan üzerinde icmâ oluşmuş pek çok hüküm hakkında da ilk iki asırda farklı görüşlerin tespit edilmesi mümkündür. Muhalif bir görüş tespit edilerek, "demek ki icmâ yokmuş" söylemiyle, meselenin tekrar ictihada açılması ve farklı bir görüş ortaya konulmasının amelde ve hukukta istikrarı yok edeceği açıktır.⁹⁷

Şaz fetva olarak nitelediği bazı görüşlere yönelttiği eleştirilerinden de anlaşıldığı üzere, bu yöntem izlenerek girilecek bir "ictihad" faaliyetinde ortaya çıkacak tabloya Karadâvî de rıza göstermeyecektir. Nitekim fitir sadakasının mensûh olduğunu iddia edenlere karşı, bu vecibenin Müslümanlar arasında yerleşik bir hale geldiği, kendilerinden önce ve sonra icmân hâsıl olduğu bir meselede birkaç şaz görüşe itibar edilemeyeceğini ifade eden sözleri, belirttiğimiz üzere, bu yöntem(sizlik)le ulaşılan sonuçlara kendisi de dâhil ehli ilimden hiç kimsenin razı olmayacağına güzel bir örnektir.⁹⁸ Diğer bir örnekte, ticaret mallarının zekâta tabi olmadığını söylerken Elbânî de aynı noktadan hareket etmiş, hatta Karadâvî'nin kadının diyeti meselesindeki yöntemini adım adım uygulayarak mezkûr hükme ulaşmıştır. Örneğin Karadâvî, icmâ iddiasını İbn Uleyye ve

⁹⁶ Karadâvî, *Fi'l-fikhi'l-cinâi*, 208-209.

⁹⁷ Faysal Mevlevî'nin (ö. 1432/2011), Karadâvî ve Avrupa Fetva Meclisi'nin, ondan sonraki başkanı olan Abdullah el-Cüdey'in kadının Müslüman olması halinde ehl-i kitab eşiyile evliliğinin devam etmesinin câiz olduğu görüşünü bu cihetten eleştirisi için bk. Faysal Mevlevî, "İslâmü'l-mer'e ve bekâi zevcihâ 'alâ dînihi", *el-Mecelletü'l-ilmîyye li'l-meclisi'l-Avrûbbi li'l-iftâ ve'l-buhûs* 2 (2003), 245-308.

⁹⁸ Karadâvî, *Fıku'z-zekât*, 14/462-465.

el-Esamm'ın⁹⁹ muhalif görüşüyle, Elbânî ise İmâmiyye Şâsi¹⁰⁰ ve İbn Hazm ile çürütme gayret etmiştir. Karadâvî, kanaatine dayanak kılmak için gerek hücciyeti gerekse vukuu noktasında icmâ ile ilgili ne kadar olumsuz görüş varsa hepsini kaydederken, icmâ hakkında şüphe oluşturduğu aklına gelmemiştir. Buna mukabil ticaret mallarının zekâtı konusunda Elbânî'yi icmâ hakkında şüphe oluşturmakla eleştirmiştir.¹⁰¹ Sonuç olarak her iki âlim de ümmetin yüzyıllardır süre gelen uygulamasını göz ardı edip, bir ya da birkaç âlimin farklı kanaatini öne sürerek iddia edilenin aksine mezkûr hükümler hakkında icmâ oluşmadığını ifade ederek muhalif bir görüş ortaya koymuşlardır.

Karadâvî'nin bu çalışmada tahlil etmeye çalıştığımız görüşlerinin oluşmasında izlediği yöntem hakkındaki değerlendirmelerimizi, fakihlerin ümmetin uygulamasına verdikleri önem ve meseleleri ele alırken ulaştıkları sonuçtan çok önemsedikleri tutarlılıkla ilgili hassasiyetlerini yansıtarak tamamlamak istiyoruz.

Mezhep imamları, şer'î hükümlere ulaşıırken o konuya has münferid delillere başvurmanın yanında kendi dönemlerine kadar özeldelik buldukları bölgenin genelde umumen Müslümanların uygulamalarına hususi bir anlam yüklemişlerdir.¹⁰² İmam Mâlik'in (ö. 179/795) hemen her fırsatta Medinelilerin uygulamalarına müracaat ettiği malumdur. Benzer bir yaklaşımı "bu meselede ne eski ne de yeni farklı bir görüş ya da uygulama biliyorum" sözleriyle Şâfiî de (ö. 204/820) yansıtmıştır.¹⁰³ Mesela kadının diyeti meselesinde tekil bir delile de dayanmadan "kadının diyetinin erkeğinkinin yarısı

⁹⁹ Karadâvî, bu meselede icmâ iddiasını İbn Uleyye ve el-Esamm ile çürütmeye çalışırken fitir sadakasının zekât âyetiyle nesholdüğünü, dolayısıyla fitir sadakasının vücûbiyetinin düştüğünü savunan bu iki zatın muhalefetini icmâ zedeleyen bir görüş olarak saymamış, ancak muhalif bu görüşün icmâ tabirini kullanırken dikkate alınması gerektiğini belirterek, İbnü'l-Münzir'in "bu hüküm icmâyla sabittir" sözü yerine İbn Râhûye'nin (ö. 238/583) "fitir sadakasının vâcib olduğu hükmü neredeyse icmâyla sâbittir" sözünü tercih etmiştir. (Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 14/464) Özetle, Karadâvî'nin, fıkın bu iki ayrı meselesinde, tutarlılığı korumak yerine üzerinde çalıştığı meseleyi çözmeye odaklandığı anlaşılmaktadır.

¹⁰⁰ İmâmiyye'nin, ticaret mallarında zekâtın vâcib olmadığı görüşünü zikretmesine rağmen icmâdan söz etmesi, ehl-i bidatın muhalefetinin icmâa zarar vermediği anlayışında olduğunu gösterse de Mu'tezilî olduğu bilinen İbn Uleyye ve el-Esamm'ın muhalif olduğu bir görüşe icmâ denilemeyeceğini söylemesi bu noktadaki görüşünün tespitini zorlaştırmaktadır.

¹⁰¹ Yûsuf el-Karadâvî, *el-Fetâvâ's-şâzze* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022), 34/56-66; Nâsirüddin Elbânî, *Temâmü'l-minne fi't-ta'lik 'ala fikhî's-sünne* (Cize: Dâru'r-râye, 1408/1987), 363-368.

¹⁰² Fıkıh ve usûl kitaplarında "amel-i ehli Medîne" yanında "amel-i ehli Kûfe" ve "amel-i ehli'l-Harameyn" gibi kavramların kullanılması ve sözü edilen bölgelerin bir fiili gelenek haline getirmelerinin tercih sebeplerinden sayılması noktasında bk. Zerkeşî, *el-Bahru'l-muhît*, 8/206-207.

¹⁰³ Buna benzer cümleleri sarf ettiği meseleler için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Üm*, thk. Rıf at Fevzî (Mansûra: Dâru'l-vefâ, 2001), 5/503, 6/603, 6/703, 7/719, 7/61, 9/19, 9/425. Tartıştığı konu hakkında tek bir muhalif olsa bile Şâfiî'nin isim vermeden buna değinmesi, ilmi emanete ne kadar riayet ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bk. Şâfiî, *el-Üm*, 8/193, 195.

olduğuna dâir eski ve yeni ilim ehlinen farklı bir görüş bilmiyorum”¹⁰⁴ diyerek, kazayı ilgilendiren bu meselede özellikle ilim ehlinin süregelen uygulamasından söz etmiştir. Mesele, kaza gibi ancak ilim ehlinin bilebileceği bir alana ilişkin değilse “bu konuda muhalif bilmiyorum”¹⁰⁵ şeklinde daha kapsamlı ifadeler kullanmıştır. Diyetin âkilenin uhdesinde olduğu meselesindeki gibi bazı yerlerde ise uygulamanın, hususî bir delilden daha güçlü olduğuna işaret ederek “Bu konuda muhalif bir görüş/uygulamanın mevcudiyetinin bilinmemesi, tek bir hadisten (hadîs-i/haber-i hâssa) daha güçlüdür” formundaki cümlelerle izah etmiştir.¹⁰⁶

Hanefîlerin ümmetin süregelen uygulamasına verdikleri önem diğer iki mezhepten geri değildir. Onların bu yaklaşımını yansıtan oldukça fazla örnek verilebilirse de¹⁰⁷ burada sadece “vârise vasiyet edilemez”¹⁰⁸ hadisi bağlamında Kâsânî’nin (ö. 587/1191) iza-hıyla yetinmek istiyoruz. Kâsânî, “Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı.” (Bakara, 2/180) âyetinin hükmünün mezkûr hadisle neshedildiğine dâir mezhep görüşüne yöneltilen “size göre âyet ancak mütevâtir sünnetle neshedilir. Halbuki bu rivayet âhâddır.” şeklindeki tutarlılık sorgulamasına şöyle cevap vermiştir:

*Evet, mezhebin usulü budur. Ancak bilinmelidir ki tevâtür iki çeşittir. İlki: Rivayet açısından tevâtür olup, yalan üzerine birleşmeleri tasavvur edilemez bir topluluğun rivayetidir. İkincisi ise bir uygulamanın, yadırganmadan asırlardan asırlara intikal ederek devam ettiği tevâtürdür. Süregelen uygulamaya konu olan amelin herkesçe bilinir olması ayrıca lafızla rivayet edilmesine gerek bırakmamıştır. Tartışmaya konu olan vârise vasiyetin câiz olmaması hükmü, aralarında tartışmaya mahal olmadan fetvaya ehil imam-lar tarafından uygulanmıştır. Bu nitelikteki bir uygulama kesin bilgi doğurur ve rivayet şeklinde kaydedilen mütevâtirde olduğu gibi âyeti neshedilebilir.*¹⁰⁹

¹⁰⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 7/261.

¹⁰⁵ Bk. Şâfiî, *el-Üm*, 2/362.

¹⁰⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 7/284. Şâfiî’nin haber-i hâssa hakkındaki görüşleri için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Mektebetü’l-halebî, 1940), 1/369, 476.

¹⁰⁷ Hanefî fıkıh kitaplarının özellikle muamelât alanında “İnsanlar herhangi bir itiraza mahal olmadan yüzyıllardır bu şekilde yapagelmektedir. (أن الناس يتعاملون بهذا في سائر الأعصار من غير إنكار عليهم من أحد).”, “İnsanlar Hz. Peygamber’den günümüze herhangi bir itiraza mahal olmadan bu şekilde yapmaktadır (وعلى هذا تعامل الناس من لدن رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى يومنا هذا في سائر الأعصار من غير إنكار من أحد)” ifadelerle nakledilen cümleler bu yaklaşımı yansıtmaktadır. Örnek cümleler için bk. Kâsânî, *Bedâi’ u’s-sanâ’i*, 5/164, 5/173, 6/58, 6/79, 6/175, 7/330.

¹⁰⁸ Kütüb-i sitte müelliflerinin ekserisi bu rivayeti, hadis değil bab başlığı olarak zikretmişlerdir.

¹⁰⁹ Kâsânî, bu sözlerinden sonra iki tevâtür arasında, ilkinin inkâr edenin dinden çıkacağı, ikincisini inkâr edenin ise kâfir olmayacağı şeklinde iki tevâtür arasındaki farka değinmiştir. Bk. Kâsânî, *Bedâi’ u’s-sanâ’i*, 7/330-331. Kâsânî’nin tevâtürün, iman küfür bağlamındaki etkisi hususundaki usul âlimlerinin kabulünü

Fakihlerin sözünü ettiğimiz bu ortak yaklaşımından anlaşıldığı üzere, ümmetin hicri ilk asırdan itibaren bir hükmü uygulama haline getirip nesillerden nesile aktarmış olması başlı başına müstakil bir delildir. Bu türden bir uygulamanın hadisten tek bir delile dayanıp dayanmadığının araştırılması, bulunması halinde zayıf olduğuna hükmedilerek, hükmün bu rivayete dayandığı varsayımıyla uygulamanın reddedilmesi, fakihlerin ortak anlayışına aykırıdır. Kanaatimizce İbn Hazm, İbn Teymiyye ve Şevkânî gibi kadim fakihlerle başta Karadâvî olmak üzere çağdaş bazı fakihlerin yöntemlerindeki problem budur.¹¹⁰

Değirmek istediğimiz ikinci husus, hüküm çıkarmada benimsenen usûl/yöntemle bazen uygulanması zor bir sonuca ulaşılması, o konuda usulün çığnemesine ya da usulden tamamen vazgeçilmesine sebep olmamalıdır. Bilindiği üzere dört mezhepten her birinde uygulamada zorluğun görüldüğü bazı hükümler bulunmaktadır.¹¹¹ Fakihler, görüşlerini inşa ederken, esas aldıkları ilke ve kriterler neticesinde ulaştıkları bu türden görüşleri kabullenmişler böylelikle mezhep içindeki tutarlılığı muhafaza etmişlerdir. Kanaatimizce çağdaş ilim adamlarının, muayyen bir mezhebin usulüne göre hareket etmemeleri ya da gerek nasların tefsirinde gerekse delillerin tertibinde ve işletmesinde riâyet etmeyi iltizam edecekleri kendilerine mahsus bir usul geliştirmemelerinin sebeplerinden birisi de usul ile kendilerini bağlamak istememeleridir. Zira ifade edildiği üzere, iltizam edilen usul kimi meselelerde uygulanması güç bazı hükümleri doğurabilmektedir. Usulsüzlüğün tercih edilmesi, fıkıhın farklı meselelerinde fetva veren ve görüş ortaya koyan Karadâvî gibi fakihlerin bazı görüşleri hakkında “tutarsızlık” ithamının yapılmasına neden olmaktadır.

Sonuç

Yûsuf el-Karadâvî, fetvaları ve yazdığı eserlerle çağımıza damga vurmuş fakihlerdendir. Sayısı yüzü aşan eserlerinin içerisinde fıkha dâir yazdıkları, özellikle de

yansıtan bu ayrımı, Karadâvî gibi fakihlerin, uygulama şeklinde tezâhür eden tevâtürle sâbit olmuş hükümlere aykırı kabulleri sebebiyle, iman dairesinden asla çıkartılamayacağını göstermektedir. Mesele, iman-küfür meselesi değil, benimsenen yöntemdeki ictihad hatasının doğurduğu ictihad yanılmasıdır.

¹¹⁰ Kevserî'nin, mezkûr fakihlerle çağdaş bazı âlimlerin icmâa bakışları hakkındaki nefis değerlendirmeleri için bk. Muhammed Zâhid el-Kevserî, *el-İsfâk 'alâ ahkâmi't-talâk* (Kahire: el-Mektebetü'l-ezheriyye li't-turâs, 1994), 73-81.

¹¹¹ Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde mefkûdun karısına taalluk eden meselelerle hayız gören boşanmış kadının hayızdan kesilmesi (mümteddetü't-tuhr) gibi bazı meseleler bu tespitin bazı örneklerindedir. Bu zorluk fetva alanında, zaruret kapsamına alınarak müsteftiyi diğer mezheplerin müftülerine ya da kâdılarına havale ederek, kanun alanında ise diğer bir mezhebin görüşü kanunlaştırarak aşılmıştır. Bk. Muhammed Emin İbn Âbidin, *Şerhu ukûdi resmü'l-müfti*, thk. Şenol Saylan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2023), 177-184; a.m.f., *Reddül-muhtâr 'alâ'd-Dürri'l-muhtâr* (Beirut: Dâru'l-fikr, 1992), 4/295-296.

fetvayla iştigal eden ilim ehli arasında ilgi görmüştür. *El-Helâl ve'l-harâm* ve altı cilde ulaşan *Fetâvâ muâsıra* gibi fıkhnun hemen her alanına ilişkin konuları ele aldığı eserlerinin yanında muayyen konulara hasrettiği bazı çalışmalara da imza atmıştır. İslâm Ceza Hukukuna ilişkin görüşlerini bir araya getirdiği *Fî'l-fikhi'l-cinâî ve'l-ikâbî* bu kapsama dâhil eserlerindedir. Karadâvî bu alana ilişkin daha önce müstakil olarak kaleme aldığı ya da diğer kitapları içerisinde bir münasebetle işlediği konuları bu çalışmasında bir araya getirmiştir. Bu eserin önemi hâiz diğer bir özelliği de hocanın, bu alana ilişkin nihâî görüşlerini ihtiva etmesidir. Karadâvî Hoca, bu eserinde detaylarına girmeden had cezaları ve kadının diyeti meselesini tahlil etmiş, İslâm Ceza Hukuku'nun özelliklerine dâir kıymetli bilgiler vermiştir. Ele aldığı meselelerin önemli bir kısmında dört mezhebin dışına çıkmamış, delillerini güçlü gördüğü mezhebin görüşlerini tercih etmiştir. Bununla birlikte yerleşik görüşü terk ettiği bazı meselelerde dört mezhebin dışındaki görüşlerden de faydalanmıştır. Bu alanda ortaya koyduğu görüşlerinden, genel olarak had cezalarını mümkün olduğu kadar ta'zîr kapsamında değerlendirme gayreti içinde olduğu söylenebilir.

Hocanın ceza hukukuna ilişkin görüşlerinden en bariz olanı recm cezası hakkındadır. Eserlerinden 1972 yılına kadar recmi had cezası olarak kabul ettiği anlaşılan Karadâvî sonraki süreçte Ebû Zehre'nin de etkisiyle recmin ta'zîr cezası olduğu görüşünü benimsemiş, vefatından dört yıl öncesinde ise bu görüşünden de döndüğünü ilan ederek recmin şer'î bir ceza olmadığı kanaatinde karar kılmıştır. Hocanın bu alandaki öne çıkan diğer bir görüşü, "muhsan" kavramı hakkındadır. Kadim fakihler, ihsân sıfatını kazanmış kimsenin zina fiilini işlediği sırada evli olmasını şart koşmazken Karadâvî; Reşîd Rızâ, Ebû Zehre ve Zerkâ gibi, zâninin muhsan sayılabilmesi için zina fiilini işlediği vakitte fiili olarak evli olmasını gerekli görmüştür. Hırsızlık haddinin uygulanabilmesi için çalınan malın nisâbının zaman ve mekâna göre değişebilecek şekilde bilirkişiler marifetiyle takdir edilebileceği hakkındaki kanaati de bu alanda öne çıkmaktadır. Sarhoşluk cezasının had değil ta'zîr sayılacağı, uyuşturucu ticareti yapan kimselerin ta'zîr olarak ölüm cezasına çarptırılabilceği de önemli görüşlerindedir. Mürtedi, küfrün propagandasını yapan ve yapmayan şeklinde ikiye ayırması ve ikinci gruba giren mürtede ölüm cezası verilmeyeceğine ilişkin görüşü de dikkat çekmektedir. Kadının diyetinin erkeğinkiyle eşit olduğu şeklindeki görüşü de bu alanda tartışmalara sebep olmuştur.

Hocanın İslâm Ceza Hukukuna ilişkin mezkûr görüşleri ciddi anlamda ses getirmiş, kendisine yönelik eleştirel pek çok eserin kaleme alınmasına sebep olmuştur. Bu eleştirilerden en önemlisi, hakkında icmân gerçekleştiği ya da ümmetin uygulamasına dönüşmüş hükümlere muhalefet ettiği iddiasıdır. Hocanın fikhî görüşleri ortaya

koyarken muayyen bir yöntem takip etmemiş olmasından kaynaklanan ve mezkûr meselelerle çözüm ürettiği diğer meseleler arasında tutarsızlık şeklinde tezahür eden husus da tenkide konu edilmiştir.

Karadâvî hocanın ceza hukukuna ilişkin görüşlerinde İslâm Ceza Hukuku alanında referans eserler kaleme alan Ebû Zehre'nin önemli bir etkisinin olduğu pekâlâ söylenebilir. Geçen asrın önemli fakihlerinden Zerkâ'nın da hocanın görüşlerinin şekillenmesinde önemli bir etkisinin olduğu değerlendirilmektedir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Behnesî, Ahmed Fehmî. *el-Ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1983.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Bûtî, Muhammed Saîd. *el-Cihâd fi'l-İslâm keyfe nefhemuhû ve keyfe nümârisuhû*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1993.
- Büveydî, Saîd el-Mirrî. *Tensîfü diyeti'l-mer'e fi's-şerâti'l-İslâmiyye*. Ammân: Dâru'l-Feth, 2011.
- Dadaş, Mustafa Bülent (ed.). *Mü'temerü tevhidî't-takvîmi'l-hicrî*. Ankara: DİB. Yayınları, 2016.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-Cerîme*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1956.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-Ukûbe*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Ebû Zehre, Muhammed. *Zehretü't-tefâsir*. 10. Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Ebû Zehre, Muhammed. *Fetâvâ*. Thk. Muhammed Osmân Şebîr. Dımaşk: Dâru'l-kalem, ts.
- Elbânî, Nâsirüddin. *Âdâbü'z-zifâf*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1409/1988.

- Elbânî, Nâsîrüddin. *Temâmü'l-minne fi't-ta'lik 'ala fikhi's-sünne*. Cîze: Dâru'r-Râye, 2. Basım, 1408/1987.
- Erturhan, Sabri. "Hırsızlıkta Nisabın Güncellenmesi Konusunda Bir Deneme". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 263-277.
- Gazzâlî, Muhammed. *es-Sünnetü'n-nevebiyye beyne ehli'l-fikh ve ehli'l-hadîs*. Kahire: Dâru's-Şurûk, 6. Basım, ts.
- Hallâf, Adülvehhâb. *'İlmü usûli'l-fikh*. Mısır: Mektebetü'd-da'va el-İslâmiyye, ts.
- Hassûne, Ârif İzzeddîn. "Mikdâru diyeti'l-mer'eti'l-hurrati'l-müslime fi'n-nass ve'l-icmâ". *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fi'd-Dirâseti'l-İslâmiyye* 7/1 (2011), 153-189.
- Hudarî Bey, Muhammed. *Târihü't-teşri'i'l-İslâmî*. Kahire: Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmî, 2006.
- İbn Âbidin, Muhammed Emin. *Şerhu ukûdi resmü'l-müftî*. thk. Şenol Saylan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2023.
- İbn Âbidin, Muhammed Emin. *Reddü'l-muhtâr, 'ala'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1992
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed. *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh el-Hulv. Riyad: Âlemü'l-Kutub, 1997.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalîm. *Mecmû'atü'l-fetâvâ*. nşr. Âmir el-Cezzâr – Enver el-Bâz. 37 Cilt. Mansûra-Riyad: Dâru'l-Vefâ, 2005.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalîm. *el-Müsevvede fi usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Muh-yîddîn Abdülhamîd. Mısır, Dâru'l-kitâbi'l-arabî, ts.
- Karadâvî, Yûsuf. *Fi'l-fikhi'l-cinâi ve'l-ikâbî fi'l-islâm*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *Dirâse fi fikhi mekâsidi's-şerîa*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *İbnu'l-karye ve'l-küttâb*. 4. Cilt. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *el-Fetâvâ's-şâzze meâyiruhâ ve tatbîkâtuhâ ve esbâbuhâ ve keyfe netevkâhâ*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *Fikhu'z-zekât*. 2. Cilt. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *Fî vedâi'l-'a'lâm*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *el-Merci'iyetü'l-ulyâ fi'l-İslâm li'l-Kur'an ve's-sünne*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *Medhal fi ma'rifeti'l-İslâm*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *Medhal li dirâseti's-şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.

- Karadâvî, Yûsuf. *Melâmihu'l-müctemai'l-İslâmî ellezî neşuduhû*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *Muhadarâtü'l-imâmî'l-Karadâvî*. 8 Cilt. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *es-Siyâsetü's-şer'iyye*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karadâvî, Yûsuf. *eş-Şeyhu'l-Gazzâlî kemâ araftuhû*. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2022.
- Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Bû Hubze ve diğr., 14. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî. Alâüddîn Ebü Bekr b. Mes'ûd. *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kevserî, Muhammed Zâhid. *el-İşfâk 'alâ ahkâmî't-talâk*. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, 1994.
- Koç, Mehmet. "Osmanlı Ceza Hukukunda Sarhoşluk Veren İçecekleri İçme Suçu ve Cezaları". *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 19/2 (Aralık 2019), 739-757.
- Mecma'ü'l-fikhi'l-İslâmî'd-devlî. *Karârât ve tavsiyât* (1985-2019). Cidde: y.y., 2. Basım, 2022.
- Meş'al, Fehd b. Abdirrahmân. "Nisâbü'serika ve mekâdirühâ'l-muâsıra". *Mecelletü Vizâretü'l-Adl*. 36 (1428/2007), 72-126.
- Mübârek, Ahmed b. Abdilazîz. *Diyetü'l-mer'e fi'l-fikhi'l-İslâmî*. İmârât: Dâru Zafîr, 1981.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Makâlâtü'l-Osmânî*. 2 Cilt. Karaçi: Mektebetü Meârifî'l-Kur'ân, 2014.
- Râfiî, Ebü'l-Kâsım, Abdülkerîm b. Muhammed. *Fethu'l-'azîz fi Şerhi'l-Vecîz*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz. 13. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Rıza, Muhammed Reşîd. *Tefsîrû'l-menâr*. 12 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990.
- Samâdî, Ahmed Yûsuf. "Ukûbetü şüribil-hamr beyne'l-had ve't-ta'zîr". *Mecelletü Câmiati'l-Melik Suûd*, 16 (2003), 589-618.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30. Cilt. Beyrut: Darü'l-Marife, ts.
- Sâbık, Seyyid. *Fikhü's-sünne*. 3. Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 3. Basım, 1997.
- San'ânî, Ebûbekr Abdurrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habîbürrahmân el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2. Basım, 1403.
- Şâfiî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Üm*. thk. Rıf'at Fevzî, 9 Cilt. Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 2001.
- Şâfiî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Cimâ'u'l-ilm*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1940.
- Şâfiî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.

- Şâkir, Ahmed Muhammed. *Nizâmü't-talâk fi'l-İslâm*. Kahire: Mektebetü's-Sünne, ts.
- Şebîr, Muhammed Osman. *Muhammed Ebû Zehre*. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2006.
- Şeltût, Mahmûd. *el-İslâm akîde ve şerîa*. Kahire: Dâru's-Şurûk, 18. Basım, 2001.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu meâni'l-âsâr*. thk. Muhammed en-Neccâr – Muhammed Câdü'l-Hak. 5. Cilt. Beyrut: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1994.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn. *et-Telvîh ilâ keşfi haqâ'iki't-Tenkih*. 2. Cilt. Mısır: Mektebetü Sabîh, ts.
- Tırablusî, Mustafa Beşîr. *Menhecü'l-bahs ve'l-fetvâ fi'l-fikhi'l-İslâmî beyne indibâti's-sâbikîn ve'z-tırâbi'l-muâsirîn: es-Seyyid es-Sâbık ve'l-Üstâz el-Karadâvî nemûzecen*. Ammân: Dâru'l-Feth, 2010.
- Ulvânî, Tâhâ Câbir. *Lâ ikrâhe fi'd-dîn: İşkâliyyetü'r-ridde ve'l-mürteddîn min sadri'l-İslâm ile'l-yevm*. Mağrib: el-Merkezü's-Sekâfi'l-Arabî, 2014.
- Yücel, Fatih. "Fetvanın Değişim Gerekçelerine Güncel Bir Bakış -Din İşleri Yüksek Kurulu Karar ve Fetvaları Örneği-" *.Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (Eylül 2022), 1125-1156.
- Yücel, Fatih. *Müeyyed-Billâh ve Zeydî/Hâdevî Fıkhı*. Ankara: Kitâbe yayınları, 2022.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. *Fetâvâ*. nşr. Mecd el-Mekkî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 2010.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn. *el-Bahru'l-muhît fi usûli'l-fikh*. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Kütüb, 1994.